

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

(повна назва факультету)

кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти

(повна назва кафедри)

**МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕГРОВАННИХ ЗАНЯТЬ НА
ОСНОВІ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 11-471 групи

Спеціальності 012 Дошкільна освіта

Спеціалізація: логопедія

Освітньо-професійної (наукової)

програми Дошкільна освіта

Дьоміна Анна Сергіївна

Керівник к.пед.н., доц. Полєвікова О.Б.

Рецензент Поперечнюк І.В.,

директорка Херсонської

початкової школи №7

Херсонської міської ради

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи проведення інтегрованих занять на основі літературного твору	
1.1. Інтеграція в дошкіллі – вимога часу	6
1.2. Специфіка інтегрованого заняття в ЗДО.....	8
1.3. Обґрунтування дефініції «літературний твір».....	11
РОЗДІЛ 2. Методичні основи проведення інтегрованих занять на основі літературного твору	
2.1. Критерії та показники рівнів вихованості інтересу до змісту художнього твору в дітей старшого дошкільного віку.....	15
2.2. Педагогічні умови проведення інтегрованих занять у ЗДО на основі літературного твору.....	16
2.3. Змістовий аспект роботи щодо реалізації педагогічних умов проведення інтегрованих занять на основі літературного твору з дітьми старшого дошкільного віку.....	21
ВИСНОВКИ	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	26
ДОДАТКИ	30
ДОДАТОК А. Діагностичні методики вихованості інтересу до змісту художнього твору в дітей старшого дошкільного віку.....	30
ДОДАТОК Б. Характеристика рівнів вихованості інтересу до змісту художнього твору в дітей старшого дошкільного віку.....	45
ДОДАТОК В. Конспект інтегрованого заняття за змістом оповідання О.Іваненко «Бурулька»	48
ДОДАТОК Г. Тексти художніх творів для дітей.....	51
ДОДАТОК Д. Діагностичні картки для виявлення емоційного відгуку дошкільника на зміст художнього твору.....	59
ДОДАТОК Е. Кодекс академічної доброчесності.....	60

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлюється пріоритетними напрямками Закону України «Про дошкільну освіту» щодо гуманізації освіти, її спрямування на духовний розвиток особистості. У сучасному світі освіта опановує нові простори, для яких характерні інноваційність та інтеграція. Інтегрований підхід – ключовий у Концепції Нової української школи та в діяльності закладів дошкільної освіти.

Складність взаємодій між різними галузями знань як основна методологічна закономірність сучасного освітнього змісту стимулює розвиток інтеграційних процесів у дошкільній освіті.

Дошкільна освіта характеризується одностайною позитивною позицією прийняття як основної потреби впровадження інтеграційних процесів в освітню практику. (А. Богуш, Г. Беленька, Н. Гавриш, К. Крутій та інші).

Це підтверджується на законодавчому рівні вимогами законів України, особливо - «Про дошкільну освіту», де наголошено на необхідності виховання в дітей любові та поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, художньої літератури, поезії, мистецтва. Вирішенню цього завдання сприяють художні твори української класичної і сучасної дитячої літератури. Забезпечити високий рівень реалізації роботи з художньою літературою в закладі дошкільної освіти здатне тільки нове покоління педагогічних кадрів.

Здавна у вітчизняній і зарубіжній педагогіці використовували художню літературу та усну народну творчість як найважливіші чинники виховання й розвитку дітей дошкільного віку, що навчають дитину спостерігати, мислити, збагачують словник, формують її світогляд. Художня література і фольклор супроводжують людину з перших років життя. Низка досліджень останніх років (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Трифонова та ін.) довели значущість творів

художньої літератури і усної народної творчості у всебічному розвитку дошкільників.

Тож актуальність і значущість порушеної проблеми зумовили вибір теми дипломної роботи *«Методика проведення інтегрованих занять на основі літературного твору»*.

Мета дослідження – обґрунтувати методику проведення інтегрованих занять на основі літературного твору в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження – художньо-мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – методика проведення інтегрованих занять на основі літературного твору.

Завдання дослідження:

1. Розкрити поняття «інтеграція в дошкільлі» як інноваційне явище сучасної освіти; з'ясувати специфіку інтегрованого заняття в ЗДО.
2. Обґрунтувати дефініцію «літературний твір».
3. Виявити педагогічні умови проведення інтегрованих занять у ЗДО на основі літературного твору.
4. Обґрунтувати змістовий аспект роботи щодо реалізації педагогічних умов проведення інтегрованих занять на основі літературного твору з дітьми старшого дошкільного віку.

Під час дослідження були використані такі **теоретичні методи дослідження**, а саме: психологічний, методологічний, лінгвістичний та лінгводидактичний аналіз літератури та програмно-методичних матеріалів із проблеми проведення інтегрованих занять у ЗДО на основі літературного твору.

Практична значущість дипломної роботи полягає у можливості використання її результатів в освітньому процесі закладів дошкільної освіти, у закладах вищої освіти – у процесі викладання інтеграційних курсів, освітніх компонентів лінгводидактичного спрямування.

Результати дослідження доповідалися на двох усеукраїнських (Кривий Ріг; Ніжин) та міжнародній конференціях (Торонто, Канада) у 2019-2021 роках.

Публікації. За змістом дипломної роботи відповідно вийшло з друку **3 публікації**: 2 одноосібні; 1 – **закордонна** (з науковим керівником у співавторстві).

Структура дослідження. Робота налічує вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел та шість додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ЗАНЯТЬ НА ОСНОВІ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ

1.1. Інтеграція в дошкільлі – вимога часу

В умовах сучасних змін освіта - це оволодіння новим соціокультурним простором, що вимагає фундаментального оновлення найважливіших концепцій та категорій педагогічної науки, що спрямовані на інновації та інтеграцію.

Аналіз сучасних досліджень засвідчує постійний науковий інтерес до проблеми інтеграції в освіті. У вивченні проблеми інтегрованого підходу до освітнього процесу в закладі дошкільної освіти важливе значення мають роботи таких дослідників, як К. Біла, І. Кіндрат, М. Лазарєв та ін. [14].

Інтерес до інтеграції змісту, форм та методів інтеграційної діяльності особливо зростає. Педагоги інтуїтивно відчують важливість інтеграційних тенденцій у дошкільній системі. "Інтегроване навчання" - це форма навчання, яка поєднує блоки знань із різних предметних галузей для збагачення інформації та емоційного сприйняття, мислення та чуттєвих вражень у дітей. Інтеграція дає змогу вивчати явище з різних точок зору та цілісності знань. Ефектом систематичного здійснення такої діяльності є активізація пізнавальної діяльності, стимулювання уяви, позитивного та емоційного ставлення дитини до навчання [14].

Дослідники, характеризуючи важливі особливості інтегрованого заняття, визначають його як обмежену в просторі та часі освітню діяльність, яку пропонує вихователь або яка ініціюється дітьми.

Зазначимо суттєві ознаки інтегрованого підходу в дошкільній освіті:

- реалізація основних цілей, завдань освіти та розвитку особистості, що базуються на цілісних уявленнях про довкілля;
- здійснення не лише значущих, але й формальних цілей освіти та розвитку;

- посилення зв'язку між компонентами змісту в різних частинах навчального комплексу або певної програми (міжвидова інтеграція) та в межах розділу (внутрішньовидова інтеграція);
- взаємодія між методами та прийомами виховання та навчання (методична інтеграція);
- синтез різних видів діяльності дітей;
- наявність інтегрованих форм в освітньому процесі, що мають складну структуру: інтегрованих освітніх ситуацій, інтегрованих циклів, тематичних тижнів, освітніх подорожей тощо [26, с.65-70].

У занятті мусять бути реалізовані відповідні завдання, а саме – навчальні, розвивальні та виховні, виконання яких разом із прилученням дітей до навчання забезпечує педагог у розвивальному середовищі, яке готує заздалегідь. Доктор педагогічних наук Н. Гавриш зазначає, що «заняття – цілеспрямований, спеціально організований процес пізнавального спілкування» [5, с.3]. Адже під час навчально-пізнавальної діяльності вихователь зацікавлює, продумає, ініціює, готує мотивує, зацікавлює та допомагає зрозуміти й пізнати навколишнє середовище, але при тому залишаючись поряд із дитиною чи приховано, чи безпосередньо [26, с.15].

На занятті безпосереднє навчання прогнозує задоволення потреби дитини в особистому контакті з вихователем, гарантію моральної підтримки, поваги до кожного вихованця, визнання його людської гідності, гармонізації його «хочу», «можу» і «треба» тощо. Безпосереднє спілкування збагачує зміст навчання емоційним, особистісним та змістовним матеріалом, у ньому переважає діалог між дітьми та педагогом, але саме вихователь не використовує знання, не передає їх, не навчає, а організовує діяльність, стимулює розвиток, співпрацювати з кожною дитиною. Безпосереднє емоційне спілкування пов'язане з різноманітністю та гнучкістю в організації різних видів діяльності.

Особливий інтерес для вихователів представляють комплексні та інтегровані заняття, які часто неправильно тлумачать, замінюючи понятійне

поле. Тому необхідно розуміти семантичні та структурні властивості цих занять [26, с.45].

Наталія Гавриш звертає увагу на загальний та різний тип цих видів діяльності, а саме на те, що заняття є інтегрованим, якщо має на меті показати загальне ядро певного предмету за допомогою різних видів діяльності, які поєднані у широкому діапазоні інформаційних тем. А комплексне заняття визначається як заняття, що спрямоване на повне розкриття сутності даного предмету за допомогою різних видів діяльності, які змінюються одна за одною [26, с.31].

Провідні методисти О. Долинна і О. Низковська націлюють педагогів на те, що інтегроване заняття відповідає за взаємопроникнення елементів одного виду діяльності в інший та їх взаємозбагачення, в той час як комплексне заняття передбачає певну комбінацію наочних, словесних, практичних методів і прийомів та різних засобів. Сюди входять вправи, ігри, наочність, літературні та музичні твори тощо [14].

Таким чином, нині вкрай необхідним є якісне методичне забезпечення інтеграційних процесів у системі дошкільної освіти. Причому, як зазначає Н. Гавриш, саме сучасна дидактика наполягає на цілісному технологічному підході, вимогам якого якраз і відповідає інтегрований підхід до організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти [5].

1.2. Специфіка інтегрованого заняття в ЗДО

Якісно новим рівнем синтезу знань дітей є інтегровані заняття, інтегровані курси, що об'єднують різні знання про певне заняття чи предмет. Синтез цих знань дає змогу досягти всебічного розгляду об'єкта, виявити взаємозв'язок між явищами, інтенсивно тренувати розумові операції для аналізу, порівняння, узагальнення тощо у дитини. Це особливо важливо для розвитку світогляду, антропології, довкілля, комунікативних навичок та концепцій [14].

За такими принципами інтегрований освітній процес має конструюватися за певними принципами, а саме – за принципами системності, доступності,

науковості, послідовності, цілісності, логічності, вертикального тематизму. Тобто, що стосується практики, принцип інтеграції дозволяє особистісному людському підходу зрозуміти психічне ціле дитини та той факт, що дитина сприймає світ як єдине ціле і тому повинна будувати (і планувати) діяльність.

Але в інтегрованих заняттях чи курсах є небезпека, адже коли їх перероблюють у мозаїку нібито об'єднаних за зовнішніми ознаками різнопланових знань. Наступні розділи краще інтегровані: ремесла, екологічна свідомість, музична освіта, художня література, обізнаність про природу, образотворче мистецтво [26, с.61].

Одним із цих варіантів є проведення занять у дошкільному закладі на основі інтеграції вибраного змісту з різних предметів та поєднання навколо однієї мети. Це об'єднання має на меті посилити інформаційний зміст та емоційне збагачення досвіду думок та почуттів дітей, включивши додатковий цікавий матеріал, який дає змогу пізнати явище та поняття, що вивчаються з різних сторін, для досягнення цілісності.

Краще планувати інтегровані заняття в кінці кожного тижня, коли вивчення нового предмета завершено і вже існує достатня кількість тематичних, складних та комбінованих занять з різних частин програми (навчальних напрямків), діяльності і діти сформували відповідні знання. Однак трапляється, що іноді такий вид діяльності здійснюється в інші дні тижня: це залежить від теми та наявного досвіду дітей [14].

Інтегровані заняття викладаються для закріплення знань та вмінь сформованих у дітей для узагальнення, систематизації, контролю та коригування своїх знань або як заключні заняття з предмету, що вивчається, де мовленнєва діяльність дітей залишається провідною.

Словесна інтеграція творчості з різноманітними видами діяльності дошкільника дає можливість організувати закріплення знань, умінь та навичок системи з предмета, які перевіряються через граматичні вміння та навички для вирішення різних лінгвістичних та творчих завдань. Наприклад, це можна зробити за допомогою гри, спілкування з навколишнім

середовищем (природою), музичним мистецтвом, образотворчою та театралізованою діяльністю тощо.

Опишемо структуру інтегрованого заняття за її методикою. Воно містить в собі, як і звичайне заняття, певні частини. Складові його поділяються на **шість етапів. Перший це організаційний етап.** Саме на цьому етапі вихователь ставить мету та розповідає її дітям. Також проводить певні заходи, які допоможуть дошкільнятам відібрати необхідні знання, якими вони вже володіють. Надважлива мета на цьому етапі саме направити дітей на самостійне використання своїх відомих знань, вмінь і навичок у нові завдання. **Другий — мотиваційний етап.** На цій сходинці вихователь грайливо стимулює у дітей мотиви пізнавального інтересу до світогляду. **Третій етап уособлює в собі новизну.** Саме зараз педагог вводить елементи нових знань і налаштовує діяльність дітей так, щоб вони самі зв'язали новий матеріал і поєднали в ціле. Це дуже складний етап, і тому має бути під керівництвом педагога. **На четвертому етапі йде узагальнення та закріплення отриманих знань.** Педагог пропонує дошкільникам наочність, ігри, практичні змагання мета яких, узагальнення практичних завдань під час їх розв'язання. **П'ятий має на увазі саме результат.** На цьому етапі вихователь виконує інтеграцію з виховною та розвивальною метою. Можна вважати результат кінцевим, коли дитина має в арсеналі цілісні системи вмінь, які допоможуть їй в соціумі. **Шостий — підсумковий етап.** Сюди включають підсумки та аналіз якості змісту засвоєння заняття. Також важливо на цьому етапі навчити дітей оцінювати себе та інших [26, с.5].

Отже, із сказаного вище видно, що інтегровані заняття у ЗДО мають свою специфіку. Кожний вид роботи на занятті має бути спрямований на розкриття змісту ключового поняття. Критерієм визначення тривалості заняття є працездатність вихованців та вихователів, їхня зацікавленість, захоплення процесом. Особливої чіткості та уваги потребує структура інтегрованих занять. Також, не менш важливо, продумати й логічно взаємозв'язати матеріали із різних розділів програми на всіх етапах вивчення

теми. На інтегрованому занятті неможливо відокремити одну галузь знань від іншої. Діяльність дітей має бути цілісною.

1.3. Обґрунтування дефініції «літературний твір»

У започаткованому дослідженні визнаємо значущість гедоністичної функції мистецтва (функції насолоди), яка спонукає замінити дещо вузьке поняття «ознайомлення з художньою літературою» на глибоке, таке, що припускає систематичну роботу з дитиною й художнім текстом, поняття «залучення до художньої літератури» [21, с.21, 22].

Відтак, розглянемо поняття «художня література». У науково-педагогічній літературі поняття «художня література» розглядається як мистецтво слова, до якого діти прилучаються з раннього дитинства. Мистецтво слова, яке відображає довкілля в художніх образах, спресовує в них типове на основі узагальнення життєвих явищ [1, с.96].

Прийнятне наразі й визначення художньої літератури, як виду мистецтва, що використовує слова і конструкції рідної мови. Існує також суто український термін «красне письменство» - складова літератури, сукупність писаних і друківаних творів певного народу, епохи, людства; різновид мистецтва, власне, мистецтво слова, що відображає дійсність у художніх образах, створює нову художню реальність за законами краси, результат творчого процесу автора, зафіксований у відповідному тексті за допомогою літер [19].

Відтепер визначимося з семантичним конструктом ключового поняття дослідження «літературний твір». О. Запорожець характеризував літературний твір як поняття, яке не лише сприяє засвоєнню нових знань, не лише формує окремі психічні процеси, а й змінює загальне ставлення до дійсності, «стимулює виникнення нових, більш високих стимулів діяльності» [11, с.63].

У літературі використовується поняття «літературний твір», або «літературно - художній твір». Так, літературознавці (В. Лесин, О. Пулинець) не послуговуються поняттям «художній твір», поняття «літературно –

художній твір» визначають як «найменшу одиницю літературного процесу» [17, с.370].

У працях учених (Є. Васильєв, О. Галич, В. Назарець) визначення «основна форма літератури» є спільною як для художнього твору, так і для літературно – художнього твору. Поняття «літературний твір» визначається дослідниками як «упорядкована система зчеплень слів, образів, ідей, в якій – в ідеалі – усе так тісно «підігнане» одне під інше і одне з іншого впливає, без відчутних втрат для розуміння його ідейно – художньої суті» [7, с.116]. Науковцями також озвучена сукупність найважливіших чинників, за яких художній твір здатен викликати емоційно - інтелектуальні переживання:

1) «Підкреслено-особистісна, яскрава та індивідуальна форма емоційно- інтелектуального переживання світу, яка слугує потенційним джерелом збудження відповідних думок, асоціацій, почуттів у читача;

2) Актуальність, вагомість проблематики, з якою пов'язаний предмет розповіді у творі визначається мірою та щабелем досконалості прояву в ньому загальнолюдських цінностей буття як таких або ж у їхньому соціальному вияві;

3) Цілісність твору, тобто взаємовідповідність і підпорядкованість усіх його розрізнених і окремих компонентів тій художній та ідейній меті, яку ставить перед собою автор і виразом якої виступає весь твір;

4) Емоційна виразність і точність вислову, відповідність ужитих у творі мовних засобів змістові. Твір естетично виразний тільки за положенням, що буде написаний не сухою протокольною мовою і не матиме сфабрикованих висловів» [7, с.117].

Отже, погоджуючись з висновками цих літературознавців, ми розглядаємо поняття «літературний твір» як основну форму літератури й тотожне з поняттям «літературно - художній твір». До цього поняття відносимо всі твори мистецтва художнього слова.

Під поняттям «зміст літературного твору» Л. Толстой розумів одну з трьох основних властивостей художнього твору поряд із майстерністю (формою представлення художнього твору) та щирістю [27, с.55-56].

Сучасними літературознавцями поняття «зміст літературного (літературно - художнього) твору» розуміється як сутність предметів і явищ, їх якісна визначеність, характерні особливості, змальовані у творі. Зміст виражає саму природу цієї речі в її внутрішніх зв'язках, у її властивостях і ознаках, а також життєві явища, відібрані й висвітлені у відповідності з світоглядом письменника, осмислені ним, емоційно й естетично оцінені [17]. Ідейно – тематичною основою художнього (літературного) твору, яка визначає його зміст, розкривається письменником у певному сюжеті за допомогою мови є форма. Також розглядаються сюжет і композиція як «елементи літературного твору, в яких з особливою наочністю виявляється єдність змісту і форми в художній творчості» [17, с.139]. Окремі вчені (С. Оліфріненко та ін.) висловлюють думку щодо умовності поділу змісту й форми [22].

Погоджуючись із вищезазначеним положенням, висловлюємо своє розуміння поняття «зміст літературного твору» як смислове навантаження у форматі художнього (образного, благозвучного) слова. Розглядаємо його як ціннісне культурне та мистецьке явище за визначенням, оскільки поняття «зміст» налаштовує на певну пізнавальну, емоційну насиченість, розумну підставу, на наявність стилю, на ушляхетнення почуттів, а також виключає поняття «єтюдності» (як прояв легковажності, незакінченості, спотворення ідейно – образного змісту) [24, с.306].

Зазначимо, що характерною для всіх творів мистецтва, зокрема літературних творів є наявність художніх образів. В сучасному літературознавстві поняття «художній образ» визначене як «специфічний для мистецтва спосіб відображення й узагальнення дійсності з позиції певного естетичного ідеалу в конкретно – чуттєвій емоційно – наснаженій формі [18, с.358].

Наразі визначимося з жанрами художньої літератури.

«Оповідання – словесний виклад яких – небудь подій; прозовий художній твір невеликого розміру» [2, с.170]; «повість – літературний художній розповідний твір, що займає проміжне місце між оповіданням і романом» [2, с.196]; «балада – віршований літературно – епічний твір з казковим, легендарним чи героїчним змістом на напруженому драматичним сюжетом» [2, с.16]; «байка – коротке алегоричне повчальне оповідання у прозовій або віршованій формі» [2, с.16]; «вірш – одиниця ритмізованої мови, що складається з певної кількості стоп. Білий вірш – вірш, який не має рими. Невеличкий поетичний твір, написаний ритмізованою мовою» [2, с.38]. Найбільш улюбленим фольклорним жанром для дітей є казка (О. Запорожець, Н. Карпинська, Л. Рувинський).

На розв'язання завдань Базового компонента спрямовані чинні програми, у кожній із яких акцентовано увагу на використання розвивальних можливостей художньої літератури, навчання дітей сприймати твори, знаходити потрібну інформацію, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати й застосовувати її для вирішення особистих соціальних й інтелектуальних питань. Усе це лежить в основі читацької компетентності майбутнього школяра, для якого художня література є предметом вивчення, засобом навчання, могутньою силою морально-етичного й естетичного виховання.

Щоб прищепити дітям любов до книжки, треба навчити їх сприймати твори художньої літератури ще в дошкільному віці.

Один із шляхів розв'язання цієї проблеми – проведення інтегрованих занять на основі літературного твору.

Методичним основам проведення таких занять присвячено другий розділ нашої дипломної роботи.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ЗАНЯТЬ НА ОСНОВІ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ

2.1. Критерії та показники рівня вихованості інтересу до змісту художнього твору в дітей старшого дошкільного віку

У контексті нашого дослідження ми розглядали діагностування як засіб здійснення оптимального підходу до визначення критеріїв та показників вихованості інтересу до змісту художніх творів у дітей старшого дошкільного віку.

Термін «критерій» тлумачиться у словникових джерелах як мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, взяте за основу класифікації [30, с.464].

У першому критерії – когнітивному виокремлено показник: освіченість дітей із письменниками і художніми творами, жанрами художніх творів; активна пізнавальна діяльність за змістом художнього твору (наявність запитань за змістом художнього твору); бажання прослухати художній твір повторно. У другому критерії – емоційно-мотиваційному визначено такі показники: позитивна емоційна налаштованість на сприймання змісту художнього твору та його героїв; усвідомлення (розуміння) дітьми змісту художнього твору, наявність співчуття, співпереживання героям твору. У третьому критерії – діяльнісному доречними виявились такі показники: активність дітей в організації різних видів діяльності за змістом художніх творів; ініціативність дітей у відтворенні змісту художніх творів; тривалість інтересу до змісту художнього твору. У четвертому критерії – оцінному визначено такий показник: наявність належної оцінки поведінки і вчинків героїв художнього твору; уміння співвідносити поведінку героїв художнього твору з поведінкою однолітків (взаємооцінка); здатність співвідносити поведінку героїв художнього твору із своєю власною поведінкою (самооцінка).

До кожного показника в межах кожного критерію було дібрано відповідні завдання, які описані в додатку А.

На основі критеріальної характеристики визначають рівні вихованості дітей старшого дошкільного віку до змісту художнього твору, що подано в додатку Б.

2.2. Педагогічні умови проведення літературних занять у ЗДО на основі літературного твору

У науково – педагогічних джерелах «умова» розглядається як правила, які встановлені в будь-якій сфері життя, діяльності; як обставини, за яких відбувається чи залежить будь-що [8, с.201].

Сучасний науково – педагогічний довідник містить визначення «умови ефективності діяльності педагога» як суб'єктивні та об'єктивні вимоги та передумови, реалізація яких дозволяє досягати мети у своїй роботі при найбільш раціональному використанні сил та засобів [25, с.826]. Слушним також є уточнення, а саме: «коли явище викликає інше явище, воно є причиною; ...коли явище зумовлює існування іншого, воно є умовою»[15, с.31].

Відтак, під педагогічною умовою розуміємо сукупність обставин і явищ педагогічного процесу, яка уможлиблює оптимізацію та ефективність виховання дітей.

У результаті науково – теоретичного пошуку, врахування сучасних педагогічних тенденцій, було визначено умови ефективності проведення інтегрованих занять у ЗДО на основі літературного твору, а саме:

- «диференціація змісту художніх творів відповідно до вікових та індивідуальних можливостей дітей;
- створення системи взаємодії дітей та дорослих під час ознайомлення зі змістом художніх творів;
- спонукання дітей до відтворення змісту художніх творів у різноманітних видах діяльності.

Задля забезпечення першої з вищезначених педагогічних умов обов'язковим є дотримання психо-фізіологічних особливостей (природних задатків), що характеризують дітей дошкільного віку: особливості перебігу психічних процесів (перевага мимовільної пам'яті, тривалість продуктивної уваги, особливості сприйняття змісту почутого чи прочитаного), швидка втомлюваність, не прийнятність монотонної діяльності, особливості психологічного розвитку дітей різних статей, прояв фізіогномічних реакцій, здібності до асоціативної діяльності тощо» [30].

Н. Гавриш виокремлює низку потреб дітей дошкільного віку, які формуються під впливом художнього слова. Як - от:

- «пізнання світу через народні казки та літературні твори;
- потреба у книзі як засобові самоосвіти, що породжує прагнення самому навчитися читати;
- милуванні красою художнього слова, збагачення свого активного мовлення найкращими літературно-мовними формами;
- комунікації художнього змісту, висловлюванні власних думок, запитань, висновків;
- самовираженні й самореалізації через словесну творчість, входження в різні казкові образи;
- гарному настрої, позитивних емоціях, пов'язаних зі сприйманням художнього слова» [5, с.15]. Дослідниця виокремлює книжковий куточок як зону самостійної художньої творчості, де є ті книжки, що відповідають віковим інтересам та можливостям дітей.

Отже, опора на означені положення дає підстави стверджувати необхідність залучення старших дошкільників до образного, змістовного художнього слова як можливої усвідомленої потреби дитини старшого дошкільного віку в загальному розвитку особистості дошкільника. При цьому обов'язковим є дотриманням першої педагогічної умови – диференціація змісту художніх творів відповідно до вікових та індивідуальних можливостей дітей.

«Вибір другої педагогічної умови: створення системи взаємодії дітей та дорослих під час ознайомлення зі змістом художніх творів спричинене тим, що значний вплив на успіх дошкільників має спілкування з вихователем як носієм педагогічної мети. Вихователь є організатором педагогічного процесу в закладі дошкільної освіти, бо повсякчас дитині, що розвивається у різних життєвих сферах, необхідною є підтримка дорослих партнерів» [30].

У низці праць відомих учених (А. Богуш, Р. Жуковська, Н. Карпинська, М. Коніна, Є. Тихеева, Є. Фльоріна) містяться правила, яких повинен дотримуватись вихователь, читаючи дітям художні твори. Визначимо їх.

«Дорослий мусить із максимальною переконливістю передати дітям задум автора, ідею твору, розкрити образи героїв, їхню сутність. Читання має відповідати стилю твору, його жанровим особливостям, а вихователь - голосом передати логічну й синтаксичну мелодійність мовлення, ритм вірша тощо.

Читати потрібно так, щоб діти не лише розуміли кожне слово у тексті, зміст кожного речення, усвідомлювали зв'язки речень між собою, а й відчували емоційний покликання, інтерес до читання, до художнього твору.

Читаючи художній твір, вихователь не може залишатись байдужим до його змісту. Він має передати дітям своє ставлення до зображеного в ньому, викликати у дітей певний настрій, почуття. Така позиція дорослого партнера у процесі читання художнього твору дітям створює підґрунтя для того, щоб зміст художнього твору переконував, захоплював дітей, мав виховний вплив.

Отже, реалізацію в дослідженні педагогічної умови – створення системи взаємодії дітей та дорослих під час ознайомлення зі змістом художніх творів вважаємо необхідною в процесі проведення літературних занять у ЗДО на основі літературного твору» [23].

Будь-який розвиток та виховання дитини відбувається у процесі її діяльності. Літературний твір уміщує в собі значущий пізнавальний, емоційний, етичний, творчий потенціал для розвитку особистості дошкільника, формування певних стандартів життя, правил поведінки. Саме

тому було визначено третю педагогічну умову проведення літературних занять у ЗДО на основі літературного твору – спонукання дітей до відтворення змісту художніх творів у різноманітних видах діяльності: художньо-мовленнєвій, ігровій (сюжетно – рольові, рухливі ігри), театралізованій (ігри-драматизації, інсценування), образотворчій (ілюстрації за змістом художніх творів), комунікативній. Визначаючи третю педагогічну умову виховання інтересу до змісту художнього твору в дошкільників, маємо на увазі знаходження оптимуму щодо ролі вихователів і вихованців у всебічному розвитку особистості дитини з подальшим зануренням у зміст художніх творів.

Дитина в старшому дошкільному віці здатна самостійно вводити в ігри сюжети кінофільмів, художніх творів [9], однак вченими (О. Гударьова, Є. Смирнова та ін.) відмічені відсутність творчої ініціативи в самостійності творчого осмислення сучасними дошкільниками власної діяльності .

Учені (Н. Гавриш, О. Ушакова) висловлюють позицію стосовно того, що діяльність дошкільників, якщо вона спирається на різні види мистецтва у своєрідних доступних для дітей формах, стає художньою [6]. Художньо-мовленнєва діяльність традиційно вченими пов'язується зі сприйманням та відтворенням художніх творів, тобто цей вид діяльності дошкільників стосується виключно мистецтва слова. Та зміст художніх творів, змальовані образи і події, за Н. Гавриш, допомагають відбивати особливий світ, що називають художньою моделлю реального світу. Він викликає цілу низку асоціацій, створює комплекс уявлень, який має вплив на творчість дошкільників. Відтак, учена радить використовувати творчі завдання в роботі за змістом художніх творів [5]. Організацію діяльності дітей старшого дошкільного віку з активним використанням художніх творів вважаємо такою, що здатна збагатити світосприйняття й світобачення вихованців, приблизити інтереси дітей до естетичних та етичних норм, зображених у житті позитивних героїв художніх творів, сприяти поміркованому та творчому підходу до життєвих ситуацій.

Провідною діяльністю дітей дошкільного віку є гра. Учені (О. Запорожець, А. Усова, Є. Фльорина) зазначають, що, зазвичай, діти в самостійних іграх мало використовують знання про літературних героїв, віддаючи перевагу рухливим іграм. Ми вважаємо доцільним використовувати сюжети художніх творів у рухливих іграх дошкільників задля позитивного налаштування дітей на гру з використанням образів художнього твору. Більш детальне обґрунтування нашої позиції з означеного питання та опис впровадження цієї роботи в практику закладів дошкільної освіти міститься на сторінках наукового часопису [23]. Неабияке значення для розвитку дітей старшого дошкільного віку має театральна – ігрова діяльність. Учені (Л. Алексеєнко – Лемовська, А. Аніщук, Н. Гавриш) розглядають виключні можливості театральна – ігрової діяльності як такої, що виступає в трьох аспектах: гра, праця, видовище. Це налаштовує дитину-дошкільника на бачення себе в певному образі, буквально приближуючись до подій художнього твору та залишаючись під впливом пережитих подій і фактів, що зображені в художньому творі на більш тривалий термін.

Позитивний вплив художніх творів на комунікативну діяльність зазначили вчені (В. Захарченко, В. Любашина, І. Попова, В. Скалкін, Г. Чулкова). Прибічниками тієї позиції, що і слово, і зображення одночасно виявляються для дошкільників найкращими засобами вираження внутрішнього світу й інтересів є дослідники: Н. Горбунова, О. Дронова, М. Макаренко, Т. Постоян.

Погоджуючись із означеними висновками дослідників вважаємо раціональним у процесі проведення літературних занять у ЗДО на основі літературного твору залучати дітей також до комунікативної та образотворчої діяльності.

Окрім того, більшість означених видів діяльності передбачає включення дітей у суспільну діяльність (колективний пошук відповіді на запитання в змісті художнього твору, колективна гра, спільне створення

декорацій), що активізує ініціативу до відповідних дій, забезпечує позитивний стимул до певної діяльності за змістом літературного твору [23].

2.3. Змістовий аспект роботи щодо реалізації педагогічних умов проведення інтегрованих занять на основі літературного твору з дітьми старшого дошкільного віку

Методичною основою організації роботи щодо проведення інтегрованих занять у ЗДО на основі літературного твору є теоретичні положення А. Богуш щодо принципів добору художніх творів та принципів ознайомлення з ними; положення Л. Таллер і Н. Гавриш щодо ефективних методів роботи з літературними творами.

Пропедевтичний етап передбачає дотримання принципу тематичного планування. Організація роботи з проведення літературних занять у ЗДО на основі літературного твору на цьому етапі передбачає створення позитивного психологічного клімату в умовах взаємодії старших дошкільників із вихователем, налаштування на стосунки, що визначаються взаємодовірою, взаємодопомогою, безпекою, свободою.

На цьому етапі добираються такі художні твори, зміст яких містить у собі наявність пізнавального та емоціогенного потенціалу. Художні твори мають бути дібрані різні за жанрами і тематикою. Це такі, як: казки Г. -К. Андерсена «Дюймовочка», Лесі Українки «Біда навчить», українська народна казка «Кривенька качечка», байка Г. Сковороди «Олениця і Кабан», оповідання О. Іваненко «Бурулька», М. Вінграновського «Гусенятко», М. Стеценко «Гіркий апельсин», В. Сухомлинського «Спляча книга».

Під час тематичного планування здійснюється наскрізне використання художніх творів у різних видах діяльності. В освітньому процесі ЗДО використовують різноманітні форми роботи з дітьми за їх змістом (заняття з художньої літератури, інтегровані заняття, заняття – екскурсія до дитячої бібліотеки, літературні пригоди улюбленого персонажа, використання змісту художнього твору в рухливих іграх). Означені форми роботи мають задовольнити пізнавальні, емоційні, діяльнісні (творчі) потреби дошкільнят.

На першому – ознайомлювально-когнітивному етапі знайомлять вихованців із віртуальними героями – Мудрістю й Рідною мовою з метою викликати інтерес до художньої книги, допомогти дітям в уточненні поняття «зміст книги (художнього твору)», мотивувати на добровільне залучення дітей до творів художньої літератури, поповнити словниковий запас словами «оповідання», «легенда», «байка».

З метою формувати бажання працювати з художніми книгами, їх видами, місцем зберігання, роботою бібліотекаря, виховувати любов до художньої книги як носія змістової та життєво потрібної інформації; ввести в словник дітей слова: «бібліотека», «бібліотекар», «стелажі», «каталог»; розвивати уяву про художню книгу як про носія змістової та життєво потрібної інформації проводиться заняття – екскурсія до дитячої бібліотеки з теми «Книжкова країна». Після екскурсії до бібліотеки з метою поглиблення інтересу дітей до художніх книг, до творчості їх авторів – письменників, розвивати в дошкільників художній смак проводиться заняття з теми: «Бесіда про книгу, знайомство з письменниками».

Для введення дітей у світ художньої літератури добирають такі художні твори, щоб дітям було цікаво розмірковувати над подальшою долею знайомого літературного персонажу, уявляти його в різних літературних пригодах. Приклади таких творів подано нами в **додатку Б**.

Відтак, сприйняття художніх творів дітьми старшого дошкільного віку планується таким чином, аби більше долучати дошкільників цієї вікової категорії до емпатійного слухання. Передбачається такий емоційний діапазон: від співчуття літературним героям – до спільної радості. Очікується, що в ході співпереживання літературним персонажам у дітей з'явиться нове емоційне ставлення до художньої літератури.

На емоційно-емпатійному етапі проводять інтегроване заняття з теми «Добір музичного супроводу до казки Лесі Українки «Біда навчить». Його мета – виховувати співчуття, співпереживання героям твору, посилювати емоційний вплив художнього твору на дітей музичними засобами.

Вихователь оголошує, що діти обов'язково почують цю казку по-новому: з музичним супроводом, співавторами якого вони є.

Відтак, наступне заняття з художньої літератури присвячене повторному читанню цієї казки з музичним супроводом. Його мета – викликати бажання слухати художній твір повторно (під музичний супровід); вчити дітей відповідно сприймати емоційну палітру художнього твору, продовжувати проявляти співчуття й співпереживання героєві художнього твору. Ця форма роботи за змістом художнього твору дає дітям змогу висловити своє ставлення до подій, зображених у художньому творі, співчуття (спільне переживання, тривогу, радість) його головному героєві.

На діяльнісно-творчому етапі діти залучаються до різних видів діяльності за змістом художніх творів: образотворчої, театральної, ігрової, комунікативної. Завдання цього етапу – заохочувати дітей використовувати зміст знайомих їм художніх творів у різних видах діяльності й у повсякденному житті.

Методика ознайомлення дітей із літературними творами на сучасному рівні більш динамічна, ніж традиційна, і вимагає від малят не так переказу змісту, як творчого сприйняття й вираження своїх вражень, асоціацій, досвіду, свого розуміння засобами різних видів діяльності.

Однак серед педагогів досить розповсюдженою залишається й практика читання заради читання: прослухали, відтворили основну сюжетну лінію — хто-що-куди-чим-усе-завершилося – і все. Але життя переконує, що цей підхід перестав бути розвивальним, виховним.

Отже, готуючись до заняття, вихователь має знайти для себе насамперед відповідь на такі запитання: *яку важливу думку я хочу донести до дітей за допомогою цього твору?*

Цілісне бачення цілей заняття, головних ідей, які педагог хоче донести до дітей, конкретний текст і різні види активностей – надзвичайно важливі умови забезпечення його ефективності.

ВИСНОВКИ

Аналіз проблеми методики проведення інтегрованих занять на основі літературного твору дозволив дійти таких висновків.

Виконуючи **перше завдання нашого дослідження** – розкрити поняття «інтеграція в дошкіллі» як інноваційне явище сучасної освіти – дійшли висновку, що інтегрований освітній процес у ЗДО — це форма навчання, яка поєднує блоки знань із різних предметних галузей для збагачення інформації та емоційного сприйняття, мислення та емоцій у дітей. У процесі систематичного здійснення такої діяльності забезпечується системність мислення, стимулювання уяви, позитивного та емоційного ставлення дитини до здобуття знань.

Побудова освітнього процесу в ЗДО на засадах інтеграції гарантує зліт ступеня продуктивності роботи усього педагогічного колективу у створенні атмосфери особистісного зростання, розвитку дитини та результативності освітнього процесу загалом.

Виконуючи **друге завдання**, ми дійшли висновку, що художня література – це один із важливих чинників, що забезпечують повноцінний мовленнєвий розвиток та мовленнєву підготовку дитини до навчання в школі. Захоплюючі сюжети, різноманітність характерів дійових осіб і жанрів, яскраві ілюстрації, описи літературних персонажів, подій і природи, де влучно вживані образні вирази, фразеологізми, гіперболи, порівняння – саме ці потенційні можливості художньої літератури доречні під час мовленнєвої підготовки та мовленнєвого розвитку здобувачів дошкільної освіти.

У навчальній діяльності домінуючою є робота з дитячою книжкою. Важливим напрямом освітньої діяльності ЗДО є вміння зрозуміти, відтворити, прочитати, виокремити головну суть художнього твору.

При цьому в окремих закладах дошкільної освіти недостатньо приділяється уваги різним жанрам художнього слова з метою формування

мовленнєвих умінь дошкільників, які будуть потрібні їм у школі. Протиріччя між наявним станом мовленнєвого розвитку здобувачів дошкільної освіти та потребою початкової школи, значущими потенційними можливостями творів літератури та використанням її не в повній мірі в освітньому процесі для мовленнєвої підготовки дітей до подальшого шкільного навчання пояснюють важливість наукових розвідок щодо обраної теми дослідження.

Третє завдання спонукає до висновку, що ефективність проведення інтегрованих занять на основі літературного твору в дітей старшого дошкільного віку залежить від таких педагогічних умов: відповідності змісту художніх творів віковим та індивідуальним можливостям дітей; системної взаємодії дорослих та дітей під час опрацювання змісту літературного твору та мотивація дітей до відтворення змісту літературних творів у різноманітних видах діяльності (мовленнєвої, театральної, ігрової, художньої).

У дослідженні з'ясовано методика реалізації педагогічних умов проведення інтегрованих занять на основі літературного твору, що обіймає три етапи (**четверте завдання**). На першому – ознайомлювально-когнітивному етапі відбувається знайомство дітей із літературними творами, значна увага приділяється розумінню й усвідомленню дітьми у сприйнятті ними художнього твору сутності авторської позиції. Мета другого – емоційно-емпатійного етапу – забезпечення засобами художнього слова (співучасті, співчуття та ін.) відповідного емоційного відгуку, ознайомлення дошкільників на прикладі життя літературних персонажів з широкою палітрою людських почуттів. На третьому – діяльнісно-творчому етапі – передбачається, що набутий пізнавальний, емоційний, оцінний досвід буде перенесено до повсякденного життя здобувачів дошкільної освіти; буде суттєво збагачено когнітивний, емоційний, творчий потенціал особистості старших дошкільників під час роботи над змістом літературних творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти: Навч.метод. посібник . Одеса : Ярослав, 2004. 176 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови . К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003.1440 с.
3. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: Програма та методичні рекомендації А. Богуш К. : ІЗМН, 1997.112 с.
4. Гавриш Н. Інтегровані заняття: Методика проведення: Шк. світ, 2007.128 с
5. Гавриш Н. Інтегровані заняття на основі літературного твору. *Дошкільне виховання*. 2018. № 3. С. 3-5.
6. Гавриш Н. Художньому слову – гідне місце в освітньому процесі *Дошкільне виховання*. 2006. №3. С. 15–18.
7. Гончаренко С. Український педагогічний словник К. : «Либідь», 1997. – 276 с.
8. Дитина: Освітня програма розвитку для дітей від двох до семи років наук. кер. проекту Огнев'юк ; авт. кол.: Беленька, Богінч, Богданець-Білокаленко; наук. ред.: Беленька, Ма-шовець ; К. : Київ. ун-т ім. Грінченка, 2016. – 304 с.
9. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. А. Богуш, Частина I та II. – К.: Слово, 2005. 720 с.
10. Дьоміна А.С. Інтеграція як педагогічне явище сучасної дошкільної освіти/ *Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації* : Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., (м.Кривий Ріг, Криворізький держ.пед.ун.-т, 17-18 жовтня 2019 р.) / За заг.ред.Ковшар О.В., Суятинової К.Є. – Кривий Ріг : КДПУ, 2019. – С.420-424.
11. Запорожец А. Психологія восприяття ребёнком дошкольником літературного произведения. М. : Педагогика, 1986. Т.2. С.68–76.

12. Карпинская Н. Художественное слово в воспитании детей. М. : Педагогика, 1972. – 152 с.
13. Коменський Я. Вибрані педагогічні твори. К.: «Радянська школа», 1940. Т.1. 248 с.
14. Крутій К. Інтеграція в дошкільному світі як інноваційне явище, або Що треба знати про інтеграцію. *Дошкільне виховання*. 2018. № 7. С. 2-7.
15. Курлянд З. Формирование учителя мастера в контексте становления его позитивной Я-концепции. Одеса, ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. 2003. 235 с.
16. Леонтьев А. Эмоции и чувства. М.: Просвещение, 1956. 323 с.
17. Лесин В. , Пулинець О. С. Словник літературознавчих термінів. К.:Радянська школа, 1965. 431с.
18. Літературознавча енциклопедія в 2-х т. К.: Академія, 2007. 607 с.
19. Літературознавчий словник – довідник. К. : Академія, 1997. 752 с.
20. Методика розвитку рідної мови і виховання з навколишнім у дошкільному закладі. К.: Вища школа, 1992. 412 с.
21. Монке О. Українська література дітей дошкільного віку: навч. посібн. Одеса : Лерадрук, 2010. 349 с.
22. Оліфріненко С., Оліфріненко В., Оліфріненко Л. Універсальний літературний словник – довідник. К. : Думка, 2008. – 432 с.
23. Полевікова О. Використання творчих вправ як засобу мотиваційного забезпечення процесу навчання рідної мови. *Початкова школа*. 2004. №3. С. 15-18.
24. Полевікова О.Б., Дьоміна А.С. Інноваційні форми роботи з літературним твором у ЗДО / О.Б.Полевікова, А.С.Дьоміна // The 5th International scientific and practical conference “World science: problems, prospects and innovations” (January 27-29, 2021) Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2021. P. 959-965.
25. Полевікова О.Б., Дьоміна А.С. Розвиток мовлення дошкільників на інтегрованих заняттях/ Збірник наукових робіт-статей

учасників Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, магістрів та молодих науковців "Сучасне дошкілля: проблеми, досвід, перспективи розвитку" (23 жовтня 2020 року) / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. – 343 с.

26. Полєвікова О.Б., Левик І.О. Методичні підґрунття розвитку мотивації дошкільників до вивчення рідної мови через сторітелінг / Полєвікова, Левик // ADVANCES OF SCIENCE: Proceeding sofarticles the international preschool education scientific conference. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 5 April 2019 [Electronic resource] / Editors prof. L.N. Katjuhin, I.A. Salov, I.S. Danilova, N.S. Burina. – Electron. txt. d. (1 файл 4,6 MB). – Czech Republic, Karlovy Vary: SkleněnýMůstek – Ukraine, Kyiv: MCNIP, 2019. – С.369-381.

27. Полєвікова О.Б., Шурда Ж.І. Мовленнєва особистість у лінгводидактичних засадах дошкілля / Полєвікова, Шурда // The 12th International preschool education conference “Science and society” (June 7, 2019) Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada. 2019. P.77-87.

28. Полєвікова О.Б., Шурда Ж.І. Формування мовленнєвої особистості дошкільника в розвитку навчання у співробітництві // *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управлінської діяльності*: матеріали V Всеукр.наук.-практ.конф. (12-13 вересня 2019 року, м.Херсон) за ред.Кузьменка В.Б., Слюсаренко Н.Б.: у II ч. Ч.І. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. С.128-132.

29. Полєвікова, О.Б. Аналіз підходів до росту діалогічного мовлення дошкільників. *Педагогічні науки : зб. наук. праць*. Херсон, 2015. Вип. 67. С. 132-139.

30. Просенюк А. Психолого-педагогічний супровід у процесі виховання дітей дошкільного віку засобами художнього слова. К. : Генеза, 2010. 173 с.

31. Словник іншомовних слів. К. : Освіта, 1985. 966 с.

32. Современный словарь по педагогике. М. : Мысль, 2001. 564с.
33. Трифонова О. Формування мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку. Одеса : Лерадрук, 2012. 467 с.

ДОДАТКИ
ДОДАТОК А
ДІАГНОСТИЧНІ МЕТОДИКИ ВИХОВАНOSTІ ІНТЕРЕСУ ДО
ЗМІСТУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ В ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
(за А.І.Просенюк)

Завдання до кожного критерію

Когнітивний критерій

Показник: обізнаність дітей з письменниками, художніми творами та жанрами художніх творів.

Завдання.

Мета: виявити обізнаність дітей з письменниками, художніми творами та жанрами.

Процедура виконання: Кожній дитині індивідуально були поставлені запитання: Які художні твори ти знаєш? Який твій улюблений художній твір? Кого з дитячих письменників ти знаєш?

Обробка даних.

Високий ступінь (В) - обізнаність з 3-4 письменниками; з казками (до 20 назв); з оповіданнями (до 10 назв); розуміння дітьми авторського задуму та моралі художнього твору .

Достатній ступінь (Д) обізнаність з письменниками (2-3 прізвища), з казками

(до 15 назв), з оповіданнями (до 5 назв); розуміння дітьми сутності та моральних понять художніх творів; діти означеного ступеню показника когнітивного критерію вихованості інтересу згодні на незначну допомогу вихователя в розмові про художні твори, їх авторів, моралі.

Середній ступінь (С) обізнаність з казками (до 5 назв) і оповіданнями(2 назви); часткове розуміння сутності моралі художніх творів,

діти потребують суттєвої допомоги, пояснення вихователя в розмові про художні твори, їх авторів.

Низький ступінь (Н) низька обізнаність з казками; не знають оповідань для дітей, слабе розуміння сутності моралі художніх творів.

Когнітивний критерій

Показник: активна пізнавальна діяльність за змістом художніх творів.

Завдання.

Мета: виявити вміння дітей ставити запитання за змістом незнайомого художнього тексту.

Процедура виконання: Вихователь читає дітям незнайоме оповідання один раз (Н. Романіка «Петрусєва пшениця») і звертається до дітей із запитанням: «Тобі сподобалось оповідання? Може в тебе є запитання? Запитай у мене, якщо тобі щось не зрозуміло».

Обробка даних.

Високий ступінь(В) - діти проявляють активну пізнавальну діяльність для кращого розуміння художнього твору (самостійно задають запитання за змістом художніх творів), спонукаючи вихователя до спільних розмірковувань про події, зображені в художньому творі.

Достатній ступінь (Д) діти самостійно задають запитання за змістом художніх творів, просять вихователя пояснити незрозуміле в художньому творі (значення імені героя, уточнити опис певного епізоду).

Середній ступінь (С) – для дітей цього ступеню характерне спільне розмірковування з дорослим за змістом художнього твору, але з питально-спонукальним стимулом від дорослого (ініціатором наявності запитань за змістом художнього твору є дорослий, дитина пізніше підключається до діалогу у формі запитань та відповідей за змістом художнього твору. Їхні запитання не передбачають ретельного розмірковування над містом художнього твору, взаємозумовленість його подій.

Низький ступінь (Н) не виявляють вміння самостійно ставити запитання за змістом художнього твору; запитання ставляться лише за допомогою дорослого, характеризуються стислістю.

Когнітивний критерій

Показник: бажання прослухати художній твір повторно.

Завдання.

Мета: з'ясувати наявність бажання прослухати художній твір повторно.

Процедура виконання: вихователь запитує у дітей: який твій улюблений художній твір? Хочеш я тобі прочитаю? Який би ти художній твір слухав кожного дня вдома чи в дитячому садку? Чи є у тебе такі твори: бажання їх прослухати?

Обробка даних.

Високий ступінь (В) виявляють активне самостійне бажання прослухати художній твір повторно (два і більше разів); уважно слідкують впродовж кожного читання художнього твору, слідкують, щоб вихователем не допускалася заміна слів та виразів у художньому творі іншими; прохання зупинитися на конкретному епізоді.

Достатній ступінь (Д) діти виявляють бажання прослухати художній твір повторно до двох разів, зацікавленість дітей змістом художнього твору при повторному читанні не вщухає.

Середній ступінь (С) діти виявляють згоду на пропозицію вихователя прослухати художній твір повторно; при повторному читанні художнього твору не уважні.

Низький ступінь (Н) - не виявляють бажання прослуховувати художній твір повторно.

Опишемо діагностувальну методику вихованості інтересу до змісту художнього твору в дітей старшого дошкільного віку за емоційно – мотиваційним критерієм.

Емоційно – мотиваційний критерій

Показник: позитивна емоційна налаштованість на сприймання змісту художнього твору та його персонажів.

Завдання «Малювання літературних персонажів у мене вдома» - модифікована методика «Кінетичний малюнок сім'ї» (Р. Бернса, С. Кауфмана) [22].

Мета: виявлення емоційного ставлення дітей до сприймання змісту художнього

твору та його персонажів.

Процедура виконання:

Перед кожною дитиною знаходиться аркуш паперу А:4, кольорові олівці шести кольорів. Проводиться коротка бесіда для налаштування дітей на тематичне малювання за питаннями:

1. Чи люблять ви ходити на гостини? (Відповіді дітей).
2. Чи подобається вам, коли приходять на гостини до вас? (Відповіді дітей).
3. Як ви гадаєте, кого запрошують на гостини? (Тих, кого люблять поважають, цінують, з ким цікаво спілкуватись).

Наступне запитання таке:

4. Хто частіше всього приймає гостей? (Той, хто їх запрошує).
5. Чи часто саме вам, діти, доводилося приймати гостей? (Відповіді дітей).

Після бесіди дітям дається завдання зобразити на аркуші паперу тих, кого б вони хотіли бачити й приймати в себе дома.

Звертається увага дітей на те, що можна на аркуші паперу зобразити звичайних (подружку, товариша, сусіда), незвичайних гостей (звірів, героїв казок та оповідань), а також свою родину. Час виконання завдання дітьми не обмежується. Після малювання проводиться бесіда з дітьми в індивідуальному порядку. При розгляданні роботи разом із дитиною, їй пропонується відповісти на такі запитання: «Скажи, хто тут намальований? Де вони зображені? Що вони роблять? Їм весело чи сумно? Чому? Хто з

намальованих людей найщасливіший з того, що до них на гостини прийшов літературний герой? Чому? Хто з них йому не радий? Чому?” Чому намальований літературний герой знаходиться ближче до матусі, ніж до тебе? Чому цей гість в такому одязі?»

Обробка даних:

Високий ступінь (В) – очевидна перевага в зображенні на малюнку персонажів з художніх творів, які зображені на всій площині аркушу, особливо в центральній частині, на передньому плані малюнка, зображення персонажа художнього твору виконано старанно й охайно. Він зображений в яскравому одязі. В малюнку переважають світлі кольори; близька відстань літературного персонажа до себе. Обов’язкове малювання посмішок на обличчях членів сім’ї та персонажів художніх творів. Дитина – старший дошкільник зображає себе як в оточенні улюблених літературних персонажів, так і в оточенні інших об’єктів чи суб’єктів (домашніх улюбленців, іграшок тощо), але під час бесід за малюнком віддає перевагу герою художнього твору. В розмові відчутна позиція дитини надання першості художнім творам у своєму переліку занять по інтересам. Під час коментування свого малюнка дитина віддає перевагу літературному героєві.

Достатній ступінь (Д) - дитина зображує себе в оточенні як літературних персонажів, дитячих книжок, так і в оточенні улюблених іграшок. Розміри персонажів художніх творів подібні до розмірів інших зображених на малюнку гостей. Місце на малюнку не центральне, але зображувані літературні персонажі знаходяться поруч з тим, хто зображений по центру та біля зображення автора малюнка. Одяг зображеного персонажа художнього твору яскравий, зображення та розфарбовування виконано старанно й охайно.

Середній ступінь (С) - дитина зображує себе в оточенні іграшок, домашніх улюбленців. На малюнку наявна велика відстань між власним зображенням та літературного персонажу. Літературний персонаж

розфарбований менш старанно, ніж інші гості. Під час бесіди за малюнком дошкільник озвучує більшу свою симпатію на адресу інших зображених ним гостей.

Низький ступінь (Н) – Художній персонаж відсутній на малюнку або значна перевага в розташування на аркуші, розмірі в малюнку віддається іграшкам, домашнім улюбленцям, комп'ютеру, транспорту тощо. Відстань між собою і персонажем художнього твору велика (можливе діаметральне розташування). Можливе зображення літературного персонажа поряд із зображенням родича, мовляв: «сестричка (мама, бабуся) полюбляє читати дитячі книжки, а я - ні».

Емоційно – мотиваційний критерій

Показник: усвідомлення (розуміння) дітьми змісту художнього твору,

адекватні емоційні реакції на події в художньому творі.

Завдання Тест «Маски».

Мета: визначення емоційного відгуку дітей при сприйнятті ними художнього твору.

Процедура виконання: Дітям пропонується прослухати невеликий за обсягом художній твір із зачином, кульмінацією, закінченням (Ш. Сагдулла «Куди робота ховається?»). Перед кожною дитиною викладається конверт із масками - символами настроїв (гарного настрою, незадоволення, байдужості (індиферентності) та пропонується вибрати ту маску, яка відповідає її настрою внаслідок почутого художнього твору (див. додаток Г).

У ході проведення тесту дітям ставляться запитання:

- 1) Подивись на ці обличчя. Як ти вважаєш, яке обличчя у тебе буває найчастіше ?
- 2) А коли ти дивишся ось так ?
- 3) А зараз, після того, як ти прослухав це оповідання (казку), як гадаєш, яке в тебе обличчя?

Такі запитання ставляться для того, аби впевнитися в адекватності сприйняття дитиною масок – символів психологічних станів та полегшити дитині опис свого емоційного стану, дошкільнику дозволялося, за бажанням, коментувати свій вибір.

Якісна характеристика за виконання цього тесту така:

Високий ступінь прояву позитивного емоційного сприйняття змісту художнього твору (В) – дитина обирає маску, що означає радість, позитив після читання художнього твору, що визначає прояв зрушення зі стану нейтрального емоційного стану в бік позитивних емоцій при зануренні до світу художньої літератури. Діти, які знаходяться в означеній категорії визначаються веселим настроєм від запрошення долучитися до сприйняття художнього твору, під час емоційного сприймання художнього твору характерні прояви адекватних фізіогномічних (зміна виразу обличчя) та архітипічних (стук, тупотіння, плескання в долоні, вигуки) реакцій. Дитина весела, щаслива, очевидне задоволення дитини від роботи з художнім твором. Цей показник характеризувався як високий ступінь прояву інтересу дошкільників до змісту художнього твору за емоційно-мотиваційним критерієм.

Достатній ступінь прояву позитивного емоційного сприйняття змісту художнього твору (Д) - дитина обрала позитивне зображення обличчя після запропонованого твору, що визначає прояв її зрушення зі стану нейтрального емоційного стану в бік позитивних емоцій. У поведінці дітей, які входять до означеної категорії, відсутня байдужість, очевидне намагання дитини прийняти зручну позу під час слухання художнього твору.

Середній ступінь прояву позитивного емоційного сприйняття змісту художнього твору (С) – дитина обрала маску, що визначає її нейтральний емоційний стан. Діти з означеним емоційним станом (відгуком) на сприйняття художнього твору налаштовані нормально, без очевидних проявів радості, подиву, тривоги, протесту, хоча можуть і радіти, і сумувати з

приводу подій, змальованих у змісті художнього твору, наявні елементи прояву байдужості.

Низький ступінь (Н) прояву позитивного сприйняття змісту художнього твору - у виборі дитини переважає зображення маски, яка символізує байдужість та негативний стан, що вказує на перевагу негативних емоцій. У дитини домінує негативний відгук на художній твір. Дитина не може змінити такий настрій самостійно, а тому потребує педагогічної допомоги.

Показник: наявність співчуття, співпереживання героям художнього твору.

Завдання.

Мета: виявити наявність адекватного співчуття героям художнього твору.

Процедура виконання: перед кожною дитиною лежать два конверти з зображенням лебедя на одному та з зображенням риби на другому і два вирізані з картону кружечки.

Дітям читається оповідання М. Трублаїні «Про дівчинку Наталочку та сріблясту рибу» до того місця в художньому тексті, де риба просить про допомогу. Вихователь зверталася до дітей: «Діти, давайте допоможемо героям цього оповідання. Адже, я розумію, що хтось із вас співчуває рибі, а дехто співчуває лебедеві. Перед вами конверти з зображеннями риби та лебедя. Якщо ви хочете допомогти лебедеві, покладіть кружечок у конверт з його зображенням, а якщо ви більше співчуваєте рибі, то кружечок покладіть у конверт із зображенням риби. Потім дітям пропонується висловити свої співчуття героям художнього твору. Виявлення рівнів здійснюється таким чином.

Високий ступінь (В) – діти проявляють співчуття героям художнього твору, активно висловлюють свої пропозиції щодо допомоги цим персонажам.

Достатній ступінь (Д) – діти здебільшого проявляють співчуття героям твору, можуть пояснити його прояв.

Середній ступінь (С) – діти здебільшого не проявляють співчуття героям художнього твору, до розмови щодо пропозиції допомоги літературним персонажам долучаються рідко.

Низький ступінь (Н) – діти не проявляють співчуття героям художнього твору, проявляють пасивність, небажання розмовляти на цю тему.

Опишемо проведену діагностувальну методику вихованості інтересу старших дошкільників до змісту художнього твору за діяльнісним критерієм

Діяльнісний критерій

Показник: ініціативність дітей в організації різних видів діяльності за змістом художніх творів.

Завдання : «Екстраполяція (перенесення)».

Мета: виявити ініціативність дітей старшого дошкільного віку в організації різних видів діяльності за змістом художніх творів.

Процедура виконання: дітям пропонується пригадати знайомі їм художні твори, висловлюється побажання згадувати ці твори та їх персонажів у повсякденному житті (в іграх, у спілкуванні, в творчості та ін.) Передбачається наявність невимушеності та ініціативності з боку досліджуваних. Відсотковий показник визначається залежністю кількості дітей у колективі та кількістю зафіксованих фактів екстраполяції змісту художнього твору в різних видах діяльності.

Визначаються рівні за такими характеристиками.

Високий ступінь (В) – діти проявляють добровільність й самостійність в організації ігор за змістом художніх творів, у спілкуванні торкаються теми, які почули у змісті художнього твору, використовують вирази з художніх творів.

Достатній ступінь(Д) – швидко й невимушено пристають на пропозицію брати участь у іграх за змістом художніх творів; сюжет,

персонажі художніх творів добровільно використовують у художньо – продуктивній діяльності.

Середній ступінь (С) - здебільшого позитивно реагують на запрошення брати участь у різних видах діяльності за змістом художніх творів.

Низький ступінь (Н) – ініціативність у організації видів діяльності за змістом художніх творів не проявляють, не реагують на повторне запрошення долучитися до гри за змістом художнього твору.

Діяльнісний критерій

Показник: активність дітей у відтворенні змісту художніх творів.

Завдання: Запрошення на гостини (адаптована методика Л. Журової).

Мета: З'ясувати активність дітей у відтворенні змісту художніх творів.

Матеріал: чарівний палац Принцеси, місток, зображення літературних героїв.

Процедура виконання:

На столі у вихователя декорація: річка, через річку міст до чарівного палацу Принцеси. Вона запрошує до себе на гостини героїв художніх творів (Івасика - Телесика з однойменної української народної казки, цапки з казки М. Коцюбинського «Про двох цапків», персонажі з казки І. Франка «Ріпка» та ін.). Вихователь попереджав про те, що на містку сидить вчена Гава. Вона пропускає літературного героя на місток лише тоді, коли той, хто його супроводжує, тобто, вихованець, розповість епізод з художнього твору про нього.

Високий ступінь (В): діти з бажанням переказують художній твір, старанно підбираючи інтонацію при передачі прямої мови персонажа; при відтворенні змісту художніх творів проявляють активність у міміці, жестах, характерних для персонажів, уважні до переказу змісту художніх творів іншими дітьми.

Достатній ступінь (Д): переказують художній твір з частковою підтримкою дорослого, уважні до переказу художнього твору іншими вихованцями.

Середній ступінь (С): діти з проявом цього ступеню відтворюють зміст художнього твору не активно, при значній підтримці вихователя, при переказі присутні неточності в послідовності викладу його подій; не проявляють увагу до переказу художнього твору іншими.

Низький ступінь (Н): відсутня активність у відтворенні змісту художнього твору; потребують постійної підказки з боку вихователя при відтворенні змісту художнього твору.

Діяльнісний критерій

Показник: тривалість інтересу до змісту художнього твору.

Завдання: Діагностувальна методика з використанням «прийому переривання процесу діяльності» (Б. Зейгарик).

Мета: з'ясувати наявність наполегливого бажання (волі) продовжити знайомство зі змістом художнього твору.

Процедура виконання:

Вихователь: «Діти, сьогодні я вам прочитаю казку, яку написав для вас дитячий письменник А. М'ястківський. А йому цю історію розповіла Матінка - Природа. Казочка ця про маленьку Синичку та люту Хурделицю. Вихователь запрошувала дітей до слухання художнього твору: «Це дуже повчальна та добра казка. Давайте ми її послухаємо».

Тривало читання казки. На кульмінаційному моменті казки (за попередньою домовленістю між вихователем та її помічником) лунав гучний сигнал з метою відволікти на нетривалий час увагу дітей.

Після того, як «функція переривання» процесу слухання дітьми художнього твору виконана, протягом однієї хвилини ініціатива подальших дій передається дітям, а саме: вихователь не пропонує продовжити читання художнього твору, не пропонує зробити перерву, - подальші дії вихователя – читача казки залежать від вияву волі дітей.

Рівні розподіляються таким чином.

Високий ступінь (В) - діти проявляють вольові зусилля, щоб вимушено зупинити чи відволіктись від сприймання художнього твору; після відволікання швидко й самостійно повертаються й занурюються в зміст художнього твору.

Достатній ступінь (Д) - діти проявляють небажання при вимушеному перериванні сприймання художнього твору; самостійно, але не швидко повертаються до попередньої роботи за змістом художнього твору.

Середній ступінь (С) – діти під час сприймання художнього твору легко відволікаються на інші об'єкти, повертаються до попереднього сприймання художнього твору лише після нагадування вихователя.

Низький ступінь (Н) - швидко відволікаються на будь-які сигнали, розмовляють під час сприймання художнього твору (проявляють відсторонену увагу до сприйняття художнього твору); не виявляють бажання сприймати художній твір.

Оцінний критерій

Показник: наявність відповідної оцінки поведінки і вчинків героїв художнього твору.

Завдання: «Метод парних порівнянь» (модифікована методика Л. Вахрушевої).

Мета: визначення наявності адекватної оцінки поведінки вчинків героїв художнього твору.

Процедура виконання: Дітям пропонується комплект карточок - ілюстрацій із переліком чотирьох казкових персонажів у кожному. Дітям треба вибрати одного казкового героя, який їм подобається найбільше та, за бажанням, пояснити свій вибір.

Перелік літературних персонажів:

1. Попелюшка, Колобок, Івасик - Телесик, Журавель (з казки І. Франка «Лисичка та Журавель»).

2. Кривенька качечка, Попелюшка, Колобок, Лисичка (з казки І. Франка «Лисичка та Журавель»).

3. Журавель, Лисичка, Івасик – Телесик, Колобок.

4. Івасик - Телесик, Попелюшка, Лисичка, Кривенька качечка.

5. Журавель, Кривенька качечка, Лисичка, Попелюшка.

Високий ступінь адекватної оцінки поведінки героїв художнього твору (В) - вибір 3 рази; уміння самостійно дати відповідне пояснення власного вибору казкового героя (характеристику з наявністю 2-3 означень вибраного персонажу, оцінку його вчинку).

Достатній ступінь адекватної оцінки казкових персонажів (Д) – вибір персонажа 2 рази; уміння пояснити власний вибір (характеристика з наявністю 1-2 означень вибраного персонажу, відповідна оцінка його вчинку).

Середній ступінь оцінного критерію (С) – вибір декількох героїв 1 раз; невміння самостійно дати пояснення власного вибору персонажа.

Низький ступінь оцінного критерію (Н) – відсутність вибору казкових персонажів, не бажання виконувати завдання.

Показник: уміння співвідносити поведінку героїв художнього твору з поведінкою однолітків (взаємооцінка).

Завдання: Поясни чому? (за методикою А. Богуш, О. Монке).

Мета: з'ясувати вміння співвідносити поведінку героїв художнього твору з поведінкою однолітків.

Матеріал: картинки за оповіданням Л. Толстого «Два товариша».

Процедура виконання: Вихователь показує картинки до знайомого оповідання. Після перегляду вихователь пропонує дітям назвати позитивного і негативного героїв, мотивувати свої судження, пригадати позитивні і негативні вчинки своїх товаришів, відповісти на запитання: «Чи не нагадує тобі вчинок героя оповідання Л. Толстого «Два товариша» вчинків твоїх однолітків?».

Обробка даних.

Високий ступінь (В): діти самостійно проявляють уміння співвідносити поведінку героїв художнього твору з поведінкою однолітків, свої судження можуть підтвердити висловами з художнього твору або з життєвого досвіду.

Достатній ступінь (Д): діти співвідносять поведінку героїв художнього твору й однолітків з частковою допомогою вихователя.

Середній ступінь (С): припускаються суттєвих помилок при співвіднесенні поведінки героїв твору з поведінкою однолітків; потребують допомоги вихователя.

Низький ступінь (Н): не проявляють уміння співвідносити поведінку героїв художнього твору з поведінкою однолітків.

Показник: уміння співвідносити поведінку героїв художнього твору із своєю власною поведінкою (самооцінка).

Завдання: Читання оповідання Л. Толстого «Кісточка».

Мета: з'ясувати вміння співвідносити поведінку героїв художнього твору із своєю власною поведінкою.

Процедура виконання: Вихователь читає оповідання Л. Толстого «Кісточка».

Вихователь звертається до дитини із запитаннями: «Що сказав батько Вані за обідом? Чому він так сказав? Що відповів Ваня? Чому він заплакав? Чи були подібні випадки в твоєму житті? Чи були в твоєму житті вчинки, які можна назвати правдивими? Які?»

Високий ступінь (В): діти цього ступеню адекватно оцінюють поведінку героїв художнього твору і свою власну, самостійно відповідають на всі запитання завдання.

Достатній ступінь (Д): діти здебільшого адекватно оцінюють поведінку героїв художнього твору і свою власну, потребують незначної допомоги вихователя, допоміжних запитань.

Середній ступінь (С): діти здебільшого неадекватно оцінюють поведінку героїв художнього твору і свою власну, потребують постійної допомоги вихователя.

Низький ступінь (Н): діти цього ступеню не завжди адекватно оцінюють поведінку героїв художнього твору, неадекватно оцінюють свою власну поведінку.

ДОДАТОК Б

ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНІВ ВИХОВАНOSTІ ІНТЕРЕСУ ДО ЗМІСТУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Високий рівень (В):

обізнаність дитини з 3-4 письменниками; їх творами (до 10 назв); розуміння дітьми авторського задуму та моралі художнього твору; діти виявляють активну пізнавальну діяльність в контексті почутого художнього твору (за власною ініціативою задають запитання за змістом художнього твору); неодноразово висловлюють бажання прослухати художній твір повторно, прохання зупинитися на конкретному епізоді; позитивне налаштування на сприйняття змісту художнього твору і його героїв; бажання відтворювати літературних героїв у своєму предметному та соціальному оточенні, емоційне та задоволене сприймання художнього твору, співчуття його героям; активне висловлювання пропозицій щодо допомоги персонажам, ініціативні в організації ігор за змістом художніх творів, у спілкуванні обговорюють теми, які почули у змісті художнього твору, самостійно вводять у сюжети ігор, у образотворчу, мовленнєву діяльність події художніх творів та їх персонажів; з бажанням переказують художній твір, у них яскраво виражена міміка, жести, імітація звуків, характерних для персонажів; вони уважні до переказу змісту художніх творів іншими дітьми; відзначаються усталеністю інтересу до змісту художнього твору; їм притаманна самостійна оцінка поведінки героїв художнього твору, вміння пояснити свою думку; співвідносять поведінку героїв художнього твору з поведінкою однолітків та своєю власною. Оцінюється в 4 бали.

Достатній рівень (Д): діти виявляють обізнаність з письменниками (2-3 прізвища) та їх творами (до 5 назв); вони розуміють сутність моральних понять художніх творів; проявляють активність для кращого розуміння художнього твору, задають запитання за змістом художніх творів з

незначною допомогою вихователя; виявляють бажання прослухати художній твір повторно (до двох разів); здебільшого позитивно налаштовані на сприйняття художнього твору та його героїв; зображують літературних героїв у своєму предметному та соціальному оточенні; у більшості випадків проявляють співчуття героям твору; легко приймають пропозицію брати участь у іграх за змістом художніх творів; сюжет, персонажів художніх творів із незначною допомогою вихователя використовують у ігровій, образотворчій, мовленнєвій діяльності; переказують художній твір із частковою підтримкою вихователя, здебільшого уважні до переказу художнього твору іншими дітьми; вирізняються тривалістю інтересу до змісту художнього твору, хоча не ініціюють повернення до продовження перерваного слухання художнього твору; характеризують вчинки героїв художнього твору з частковою допомогою вихователя; розмежовують позитивних і негативних героїв художнього твору; проявляють адекватну оцінку поведінки героїв художнього твору, пояснюють свою думку з незначною допомогою вихователя, співвідносять поведінку героїв художнього твору з поведінкою однолітків й своєю власною з частковою допомогою вихователя. Оцінюється в 3 бали.

Середній рівень (С):

проявляють обізнаність з письменниками (1 прізвище), оповіданнями (до 3 назв); часткове розуміння сутності та моральних понять художніх творів; не проявляють активності у пізнавальній діяльності (ініціатором запитань за змістом художнього твору є дорослий); згоду на пропозицію вихователя прослухати художній твір повторно проявляють не зразу; на сприйняття художнього твору не налаштовані без бажання (зображення літературного персонажа здійснюється після нагадування вихователя, неохайно, без посмішок на обличчі); відсутні прояви емоцій від сприймання певного художнього твору, наявні елементи байдужості; здебільшого не проявляють співчуття героям художнього твору; на запрошення брати участь у різних видах діяльності за змістом художніх творів відгукуються не зразу,

відтворення подій художнього твору у ігровій, творчій, мовленнєвій діяльності зазвичай відсутнє; переказують художній твір із значною підтримкою вихователя, не уважні до переказу художнього твору іншими вихованцями; дітям характерний поверхневий не усталений інтерес до змісту художнього твору; вони припускаються неточностей в оцінці поведінки його героїв та суттєвих помилок при співвіднесенні поведінки героїв твору з поведінкою однолітків і своєї власної, потребуючи серйозної допомоги вихователя. Оцінюється в 2 бали.

Низький рівень (Н): не можуть назвати прізвища дитячих письменників та їх творів; не ставлять запитання за змістом художнього твору; не виявляють бажання прослуховувати художній твір повторно; переважає негативний відгук на художній твір; не співчують героям художнього твору; в них відсутня ініціативність в організації різних видів діяльності за змістом художніх творів та активність у відтворенні змісту художнього твору; швидко відволікаються на будь-які сигнали, розмови, під час сприймання художнього твору; припускаються суттєвих неточностей в оцінці поведінки його героїв. Оцінюється в 0 - 1 бал.

ДОДАТОК В
КОНСПЕКТ ІНТЕГРОВАНОГО ЗАНЯТТЯ ЗА ЗМІСТОМ
ОПОВІДАННЯ О. ІВАНЕНКО «БУРУЛЬКА»

Мета: спонукати дітей до активної пізнавальної діяльності за змістом художнього твору (задавати запитання за змістом художнього твору), допомагати дітям формулювати запитання за змістом художнього твору; активізувати пошукову діяльність дошкільників

на розуміння авторського задуму оповідання «Бурулька».

Хід заняття:

На початку заняття вихователь пропонує дітям пригадати оповідання, з яким вони ознайомилися на попередньому занятті з художньої літератури, його автора.

Вихователь: «Діти, чи розмірковували ви над історією, яку почули в оповіданні «Бурулька» Чи з'явилися у вас якісь запитання? Може щось не зрозуміло? Ви кажіть і ми будемо разом шукати відповіді на них у змісті цього оповідання».

Діти ставлять запитання. Вихователь допомагає краще виразити їх суть.

Запитання: «Якщо бурулька – це звичайна дощова вода, тільки мерзла, то чому мені мама не дозволяє їх смоктати бурульки? Це ж лише вода».

Відповідь вихователя: «Гарне запитання. Зразу відчутно, що ти розмірковував над почутим у оповіданні «Бурулька». Молодець. Діти, хто може відповісти своєму товаришеві на це запитання?»

Лунають відповіді: «Бо можна застудитися», «Бо вона не солодка» тощо.

Вихователь: «Це так, але давайте віднайдемо ще й інші відповіді на це запитання у змісті самого оповідання». Вихователь запрошує прослухати епізод оповідання про те, як дощова вода потрапила на стріху.

Вихователь: «Діти, як ви гадаєте, чи випадково автор оповідання нам сповіщає про це? Напевне це сказано для того, аби ви поміркували, що стріха запилена, брудна і якась кількість пилу потрапила в воду, яка перетворилася на бурульку. Отже, окрім того, що бурулька холодна, мерзла вода, яка в ній знаходиться не зовсім чиста й не придатна для вживання».

Запитання: «В оповіданні не говориться, про те що не можна їсти бурульки, то чому після знайомства з цим оповіданням мої товариші з групи говорять, що їх не можна вживати?»

Відповідь вихователя: «Добре, звернімося до змісту оповідання. Так, бурулька ніде не сказала: «Не їж мене, бо я холодна й ти можеш застудитися». Але вона сказала... Діти, давайте прочитаємо, як саме зупинила бурулька хлопчика: «Не поспішай мене класти до рота». А далі лунає розповідь, яка надихає на роздуми, можна чи не можна їсти бурульки».

Наступне запитання, що лунало від дітей було таким: «А чи могла б бурулька потрапити до хмаринки й стати дощем».

Вихователь: «Молодець. Гарне запитання. Давайте разом спробуємо віднайти відповідь на нього».

Лунають версії розуміння дітей відповіді на це запитання дітей.

Вихователь: «Добре, гарно міркуєте, активно й дружно допомагаєте своєму товаришеві зрозуміти те, що його цікавить. Звернімося до змісту оповідання» (вихователь зачитувала фрагмент оповідання, в якому розповідається про перетворення води у пару).

Вихователь: «Пара полетіла до хмаринок і у всій час, мабуть, стане дощем. Але бурулька до хмаринки потрапити не може. Чому, діти? Що говориться про це в оповіданні?»

Відповіді дітей: «Тому, що їй потрібно спочатку перетворитися на воду, а потім на легку водяну пару і полетіти до хмаринки».

Після відповідей на запитання за змістом оповідання дітей спонукають запропонувати можливі назви оповідання, які відповідали б його змісту.

Вихователь: «Письменниця дала цьому чудовому оповіданню таку просту назву «Бурулька». Гарна назва. Та я вважаю, що вона підбирала й інші назви до нього. Як ви гадаєте, які? Давайте поміркуємо, які могли б бути інші версії назви цього оповідання, що відповідають його змісту?».

Лунають такі версії: «Пригоди бурульки», «Пригоди краплинок води», «Як бурулька хлопчика навчала», «Що прикрасило ринву?», «Про що розповіла бурулька?» та інші.

Вихователь: «Молодці, діти! Ви гарно долучилися до цієї роботи за змістом оповідання. Запропоновані вами назви оповідання всі гарні, свідкують про те, що ви правильно зрозуміли головне в оповіданні, не відступилися від його змісту. Та все ж ми будемо називати це оповідання так, як назвала його авторка – українська письменниця Оксана Іваненко. Гаразд?».

Лунають відповіді дітей на знак їхньої згоди.

Укінці заняття вихователь спонукає дітей не забувати про це оповідання.

Вихователь: «Діти, чи ви пам'ятаєте, куди ми з вами мандруємо? До якого місця? (До долини дружби Мудрості й Рідної мови). З чим ми повинні поборотися? (З пустелею недолугості)».

Вихователь: «Як ви гадаєте, оповідання про пригоди краплинок води під назвою «Бурулька» будуть нам у нагоді, коли ми дістанемося пустелі?»

Лунає позитивна відповідь вихованців з поясненням: «Бо коли є вода, пустеля швидко зникає».

Вихователь: «Молодці. Ми не знаємо, що саме нам знадобиться, коли ми дістанемося до пустелі. Але краще буде, щоб ми не забували змісту чудового й повчального оповідання Оксани Іваненко під доволі простою назвою «Бурулька».

Книзі з прочитаним оповіданням О. Іваненко надається місце в куточку книги. Вихователь озвучує свою згоду на можливе бажання дітей прочитати оповідання знову.

ДОДАТОК Г

ТЕКСТИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ

А. М'ястківський

Синичка та Хурделиця

Птичка Синичка жила в дуплі старої груші. Намостила собі сінця - їй було затишно, тільки докучала – шуміла – висвистувала люта Хурделиця:

- Маю хвищі й холоди, все завію назавжди!

А Синичка висувала голівку зі свого дупельця й проказувала:

- Як би ти не шуміла, як би не висвистувала, все одно вигляне сонечко – сніг розтане й весна настане!

- Сніг не розтане, весна не настане! – сичала Хурделиця. – Мої морози застудили лози, закували кригою ріки навіки!

- А в мене сонечко...

- Де воно в тебе? – сердито спитала Хурделиця. – Я його закрила своїми хмарами!

- У моїй пісенці сонячний голос, а воно у небі!

- Іч яка!.. У пісенці...Цівкаєш там у дуплі, і нікому тебе

не чути, а я так умію шуміти й свистіти, що від мене до хати тікають діти! – зашарпала грушева гілля сердита Хурделиця. – Я вирву з корінням дерева, обламаю віти!

-А від моєї пісеньки зацвітають квіти! - весело сказала Синичка.

- Як?!! - Здивувалась Хурделиця.

- Почує мене брунька – то й розпуститься, щоб ще краще почути, а з неї квіточка пелюстки розкриє!

- А я так шумітиму, що жодна брунька тебе не почує! Ха – ха – ха! –

зареготала Хурделиця та захитала своєю волохатою головою. Від реготу почало обламуватись сухе гілляччя. – Я твоє сонечко заслонила густими хмарами, і воно ніколи не вигляне з неба! Ха – ха -ха!

Трищало сухе, протрухле гілляччя, а здорове, пружне так розгойдувалось та захльостало по хмарі, що вона розпоролася й крізь прогалину виглянуло сонечко.

- Ців – ців - ців! Привітала його Синичка.

Сонечко простягло свій теплий промінець і погладило Синиці голівку. Пташечка защебетала ще веселіше – і почули її всі хати, увесь ліс.

- Покинь сани, візьми віз!

Л. Толстой

Кісточка

Купила мама слив і хотіла їх дати дітям після обіду. Вони лежали на тарілці. Ваня ніколи не їв слив і все нюхав їх. І дуже вони йому сподобались. Дуже хотілося з'їсти. Він усе ходив мимо слив. Коли нікого не було в кімнаті, він не витерпів, схопив одну сливу і з'їв.

Перед обідом мати полічила сливи і бачить - однієї немає.

Вона сказала батькові.

За обідом батько й говорить:

- А що, діти, чи не з'їв хто – небудь одну сливу?

Усі сказали: «Ні». Ваня почервонів, як рак, і теж сказав:

- Ні, я не їв.

Тоді батько сказав:

- Що з'їв хтось із вас, це не добре; але не в цьому біда. Біда в тому, що в сливах є кісточки, і коли хто не вміє їх їсти і проковтне кісточку, то через день помре. Я цього боюсь.

Ваня зблід і сказав:

- Ні, я кісточку викинув через вікно.
- І всі засміялись, а Ваня заплакав.

Українська народна казка

Кривенька качечка

(уривок)

Був собі дід та баба, та не було у них дітей. От вони собі сумують, а далі дід і каже бабі:

- Ходімо, бабо, в ліс по грибки!

От пішли; бере баба грибки, коли дивиться, у кущику гніздечко, а в гніздечку качечка сидить. От вона дідові:

- Дивись, діду, яка гарна качечка!

А дід каже:

-Візьмемо її додому, нехай вона у нас живе.

Стали її брати, коли дивляться, аж у неї ніжка переломлена. Вони взяли її тихенько, принесли додому, зробили їй гніздечко, обложили його пір'ячком і посадили туди качечку, а самі знов пішли по грибки.

Вертаються, аж дивляться, що в них прибрано, хліба напечено, борщик зварений. От вони до сусідів:

- Хто це? Хто це?

Ніхто нічого не знає.

Другого дня знов пішли дід і баба по грибки. Приходять додому, аж у них і варенички зварені, і починочок стоїть на віконці. Вони знову до сусідів:

- Чи не бачили кого?

Кажуть:

-Бачили якусь дівчину, від криниці водицю несла. Така, - кажуть, - гарна, тільки трішки кривенька.

От дід і баба думали, думали: «Хто б це був?» - ніяк не згадають. А далі баба дідові й каже:

- Знаєш що, діду? Зробимо так: скажемо, що йдемо по грибки, а самі заховаємося та й будемо виглядати, хто до нас воду понесе.

Так і зробили.

Стоять вони за коморою, коли дивляться, аж із їх хати виходить дівчина з коромислом: така гарна, така гарна! Тільки що кривенька трішки. Пішла вона до криниці, а дід і баба тоді в хату; дивляться, аж у гніздечку нема качечки, тільки повно пір'ячка. Вони тоді взяли гніздечко та й укинули в піч, воно там і згоріло.

Коли ж іде дівчина з водою. Ввійшла в хату, побачила діда й бабу та зараз до гніздечка – нема. Вона тоді як заплаче!

Дід і баба до неї, кажуть:

- Не плач, галочко! Ти будеш у нас за дочку; ми тебе будемо любити й жалувати, як рідну дитину.

А дівчина каже:

Я довіку жила б у вас, якби ви не спалили мого гніздечка та не підглядали за мною; а тепер, - каже, - не хочу! Зробіть мені, діду, кужілочку й веретенце, я піду від вас.

Дід і баба плачуть, просять її зостатися; вона не схотіла.

От дід тоді зробив їй кужілочку й веретенце, вона взяла, сіла надворі й пряде. коли ж летить каченят табуночок, побачили її й співають:

Онде наша діва,

Онде наша Іва,
 На метеному дворці,
 На тесаному стовпці.
 Кужілочка шумить,
 Веретенце шумить,
 Скиньмо по пір'ячку,
 Нехай летить з нами!
 А дівчина їм відказує:
 Не полечу з вами:
 Як була я в лужку,
 Виломила ніжку,
 А ви полинули,
 Мене покинули!

Скинули їй по пір'ячку, дівчина увертілася в пір'ячко, зробилася качечкою і полетіла з табуночком. А дід і баба знов zostались самі по собі.

Українська народна казка

Дарунки з трьох зернин

В одному селі жив великий дідич. Мав стільки полів, лісів, худоби і всіякого добра, що навіть цісар йому заздри́в. А у того дідича служив бідний чоловік Максим. Слуга мав хатку з одним вікном. Вітер зірвав з покрівлі солому, і, коли йшов дощ, вода текла по стінах. У хатині жила й Максимова родина. Родина не маленька, а їсти було нічого.

Настала весна. Треба щось посіяти, а в мішку ні зернини. Жінка сумує, плаче.

- Люди вже позасівали, а в нас іще й не орано. Роби щось, чоловіче, бо не доживем до другого року.
- Не журися, - відповів Максим, - я піду до дідича і попрошу, аби позичив нам трохи насіння. Засіємо, і на другий рік у нас буде своє.
- Ну, йди, не чекай.

Пішов Максим до дідича. Став перед порогом і каже:

- Так і так, світлий пане, не маю чим засіяти свій ковалок поля. Дайте мені хоч трохи насіння, аби мої діти не повмирали з голоду.

Дідич витріщився на нього й закричав:

- Аби мати – треба робити!
- Та я роблю у вас день і вночі!
- Та не кажи мені дурниць!

Опустив Максим голову і пішов додому. Розповів жінці, що йому дідич відповів.

Надворі сонечко гріє. Пташки з теплих країв прилетіли, всюди весело. А Максим сидить зі своєю жінкою на призьбі й сумує, бо діти ходять голодні й слабі, як мухи.

Раптом до Максимової хатки прилетіли дві ластівки і почали ліпити під стріхою гніздечко. Максим уздрів їх і сказав:

- Бідні ластівочки, нащо ви ліпите гніздечко під такою дрантивою стріхою? Та ж як піде дощ, то вам дітей затопить.

Та ластівки не зрозуміли людської мови. а якщо й зрозуміли, то мовчали. Зліпили гніздечко, виклали пір'ячком, знесли яечок і висиділи зграйку маленьких пташенят. Коло хати Максима стало так весело, що душа раділа.

Але одного разу звідкись явився страшний змій, який почав тягнутись до ластів'ячого гніздечка. Діти заверещали:

- Тату, до наших ластів'ят лізе якийсь змій!

Максим вибіг надвір, схопив довбню, і почалася бійка не на життя, а на смерть. Гепав змія по хребті, поки його не переламав. Змій ледве відповз і сконав у темному яру. Трьох ластів'ят страшний змій схопив, а четверте пташеня вдалося врятувати. Але і з ним сталася біда: йому під час бійки поранило ніжку.

Максим забрав пташечку до хати, діти її доглядали, годували. Коли могла уже літати, випустили її на волю, аби шукала своїх маму й тата.

Минуло літо, й настала осінь. Ластівки полетіли у вирій. Усю землю завіяло снігом. та минула і зима, пташки вернулися додому, до своїх гніздечок.

У Максимовій хаті злидні так розсілися, що не дають дихати. Та ось одна ластівочка ударила крильцем у шибку. Максим вийшов надвір і спитав:

-Чого ти хочеш, дорога пташино?

Ластівочка поклала йому на долоню якесь зеренце і прошебетала:

-Постій перед дверима.

Через якусь хвилину прилетіла знову.

Поклала на долоню друге зеренце:

-Посій перед вікном.

Фуркнула й вернулася з третім зеренцем:

-Посій коло криниці.

Максим красно подякував їй і зробив так, як вона сказала. Посіяв три зернини, почав чекати врожаю. Другого дня вранці діти повставали й повибігали на сонечко. а скоро вернулися в хату, гейби перелякані.

-Тату, у нас коло хати щось таке дивне вирросло, ой-йой-йой!

-Ви ще спите навстоячки?

-Ні, тату, подивіться.

Вийшов Максим і бачить перед порогом, під вікном і коло криниці три величезних гарбузи. Схотів підняти, але де там! - треба силу велета.

Гарбузи уже достигли, блищали, як сонечко.

-Жінко, ану розпалюй у печі вогонь, - втішався Максим. – Звари на обід гарбузячої каші. Закотив він гарбуз до хати і нагострив ніж. Коли розрізав на дві половини, то очам не повірив: там був білий хліб, калачі, бринза, м'ясо, ковбаса, солонина – варене, смажене, солодке, квасне й гірке. Максим викладав те добро на стіл, а в гарбузі нічого не зменшувалося.

Як поїли добре, жінка накрила чарівний гарбуз білим рушником. А Максим вкотив до хати другого. Розрізав його на дві половини, а там таке убрання, що і найбільші пани подібного не бачили: шовкові сорочки, новенькі черевики, всілякі спідниці, намиста, коралі. Було все, чого бажав Максим, його жінка й діти.

Жінка від утіхи аж заплакала й накрила той гарбуз найфайнішою скатертиною.

Максим вкотив до хати третього гарбуза. Розрізав і злякався: з нього висипалася ціла купа золота. Накидав повну скриню золотих, і жінка накрила гарбуз полотном.

-Тепер ви, діточки мої, не будете вже голодувати, а я не буду кланятися скупому дідичеві, - каже весело Максим.

Він файно вбрав своїх дітей, жінку і сам ходив по селу, як газда, а не як жебрак. Через кілька днів став будувати собі хату.

Люди здивувалися, що в бідного Максима з'явилися такі гаразди.

Хтось розповів дідичеві. Прийшов пан тай питає:

-Скажи мені, Максиме, звідки в тебе багатство?

Максим відповів:

-Я, пане, не краду, і на мене ніхто не робив. Все, бачите, принесла мені ластівка. – І розповів, що з ним було.

Дідич вислухав Максима і пішов до палацу. Його мучило бажання розбагатіти ще більше. Зліпив під карнизом ластів'яче гніздо і почав загулювати пташок. І якось так сталося, що дві ластівки дали себе загулити: залетіли в те гніздо, нанесли яєчка й сіли висиджувати їх. Як ластів'ята вивелися й трохи підросли, дідич почав визирати змія. Але змія не приходив. Це дуже злило дідича: пташки от-от вилетять, тоді їх і не зловиш!

Одного разу він приклав драбину, виліз до гнізда. Сам за змія побив ластів'ят, а одному з них поранив ніжку. Забрав ту пташку до палацу, дозирає ціле літо. А восени випустив, аби собі летіла у вирій.

Минула осінь і зима. Настала весна. З теплих країв вернулися пташки. До вікна палацу підлетіла ластівка.

Дідич вибіг надвір і спитав її:

-Який подарунок ти принесла мені, ластівочко?

Вона дала три зернини і прощобетала:

-Посієш перед дверима, під вікном і коло криниці.

-Дякую тобі, пташечко. Тепер я стану багатшим від самого цісаря!

Дідичеві вирости так само три величезні гарбузи.

А звідти несподівано вилетіла хмара сарани. Кинулася на його лани і з'їла все, що там росло. Розтяв другий гарбуз. Звідти вибухнув вогонь. Спочатку загорівся дідичів палац, а потім весь маєток.

Третього гарбуза не встигли і розрізати. Люди кажуть, що в ньому є кублице гадюк, які вилізуть тоді, коли дідич вернеться й захоче знову панувати.

А Максим ще довго жив і не журився.

М. Вінграновський

Гусенятко

Гусенятко розплющило очко, потім друге, пискнуло і – народилося. Мама подивилася на нього, вкрила його крилом і заплакала: вночі гуси мали відлітати. Її чоловік із табуном і старшими дітьми зранку подався політати над полем і плавнями перед відльотом. Гуска лишалася на пізнім своїм осіннім яйці. Вона ще мала надію, що з цього яєчка нічого не буде, - аж на і є, знайшлося: згорблене, вогке, сумне, з липкою шкаралупою на дзьобику, гусенятко обсихало під маминим крилом і не знало, що двоє його братів і четверо сестричок народилися ще в травні, весною, коли їй треба, а воно – восени, сьогодні, коли іній цвіте на зеленім лататті і давно вже не чути голосу їхніх найближчих сусідів – деркачів.

Гуска думала: що робити? Летіти з дітьми через три моря і так нелегко, а це сьоме, сьогоднішнє, куди? Під крило його не візьмеш і на спину не покладеш – упаде. А тут на дзьобі уже зима, заплава замерзне – що тоді? Зимувати з малим? А вітер, а сніг, а мороз та лід, а лисиці, тхори, куниці, прибудні коти, собаки, а мисливці, а їсти що? Пропали...

І старій гусці вперше не захотілося жити. Вона вважала себе довголітньою, бо прожила вже три літа і три зими. Тієї першої осені, коли вона молодою злетіла у перший вирій через три моря у тепле, з очеретів піднялася така стрілянина, що тепер із свого покоління лишилася вона одна... Спитати б кого старшого, що їй робити з оцим малим, так серед гусячого табуна не було жодного діда гусака або баби.

Гуси до дідівства не доживали. Та й чоловік її – молодий, на вирій молодший від неї...

Гуска підняла крило і глянула на свого мізинчика: гусенятко кисло кліпнуло на маму і заснуло.

Знизу, з заплави, покотило волохатими хвилями, білими комірцями обпінився при воді очерет, нагнувся сухо над гускою, довгим листям своїм прикрив її всю на гнізді, і доки він лежав під вітром, гуска скубнула з очерету його бляшаного листя, хотіла було скубнути ще раз, але очерет підвівся. Гуска зачайлась, коли вітер удруге нагне очерет і вона скубне із нього іще хоч листочок, та вітер раптово повернув і поклав очерет на порожні гнізда.

Між очеретом за лугами при озимині з прощального низького сонця вилетів з дітьми гусак – летів-летів і прилетів.

Діти стали чиститись. Їхні набиті вола ходили під молодими жовтими дзьобами, наче діти цю ніч нікуди не збирались.

Гусенятко визирнуло з-під маминої ноги і побачило тата а тато побачив його.

Він поправив крило і сказав мамі:

-Лети повечеряй. Але дивися, не попади під літак над озиминою.

-Добре, - сказала мама. – Лечу.

-Лети по сірому. По синьому не лети, і не кричи. Над очеретом бери праворуч вище: над очеретом в засідці вже трое.

Гуска полетіла. По ній кілька разів тарахнули; чи по ній, чи по табуну. Табун сів на гніздів'я. Гусак подивися: старих гусей не було – старі літають знизу. От їм і попало. «А де ж моя?»

Гусак випростав крило, випростав друге, обдивився свої крила ще раз і склав.

Крила були в порядку. Старші діти збилися до купи, поховали дзьоби до крил, грілися і поговорювали між собою.

-Як - небудь перелетимо і це море, і це, і друге, і третє, якщо не зіб'ють, - сказав їм гусак і глянув на пізню свою осінню дитину.

З горіхового неба стало накрапати. у гусенятка на дзьобику зависла крапелька, і в тій крапельці гусенятко роздивлялося свого тата: у тата були сторожкі очі, висока очеретяна шия, татова шия ходила над гусенятком, поверталася над ним на кожен найнечутніший порух. Мав тато і високі м'які сірі груди: гусенятко пірнуло під них, і так йому стало тепло, що воно відразу ж заснуло знову.

З поля від озимини тарахнуло, тричі тарахнуло і від очерету, діти висмикнули голови з крил і подивилися на тата:

- Летіти чи сидіти?

- Сидіть, сказав гусак, і цієї ж миті повітря зашуміло і, збиваючи волоття очерету, опустилася важко задихана гуска.

- Ой, - сказала вона.

- Ціла?

- Наче...Ой...Що робити?

- Бери дітей і летіть. Я з малим лишимось тут і якоесь плавом будемо добиратись, доки воно підросте та стане на крила.

- Не полечу, - і її жовті, як у тата, очі по краях взяли чорними обідками. Буду з тобою і малим, а діти полетять з табунем.

- З яким табунем, куди? Глянь – одна молодь. Ти найстарша. От і лети. Поведеш. З малим ти не виживеш тут. Чула?

- Чула, - сказала гуска. – То що, вже збиратись?

- Збирайтесь. Надходить ніч і мряка. Підіймайтесь у мряці.

Крізь мряку вас ніхто не побачить і не дістане.

-А якщо літаки?

-Тутешні літаки у мряці не літають. До ранку доберетесь до заповідника, а далі від заповідника – морем. Над морем летіть низько. Над морем вас ніхто не зачепить. А там далі дивіться самі: вибирайте ночі лише дощові й темні.

-А як ти малого не доведеш і сам?

-Не бійся. Ти головне, бережи табун і дітей. Будь хитра і обережна, а я постараюсь на весну прилетіти до вас з малим. Мале, дивися, в нас яке – тільки народилося, а вже говорять. Гусачок!

Гуска підійшла до гусенятка і, сколупнувши з його дзьобика шкаралупку від яйця, сказала:

-Краще б ти не родилося і не говорило...

Серед ночі гуси знялися і полетіли. Гуска повела їх крізь мряку у небо і не втрималась, крикнула, - відразу ж від озимини і очерету по ній і по табуну затарахало мокро і сліпо, як-небудь і неприцільно.

Гусак витягнув шию. Було тихо. Шепотів очерет. Потім почувся крик. Гусак дослухався. Ні, той крик був не гусячий, а людський. «Видно, попали по своєму, -

подумав гусак, - вночі ж то не видно, де небо, а де земля». Гусак нагнув шию і послухав, чи дихає гусенятко.

З відльотом табуна гусак відчув, як раптом поважчала і стала тиснути своє мокрою темінню на гніздо, темінь заразила йому в спину і крила, наче хотіла сховатися в ньому і хотіла обсохнути в його пір'ї. Колись веселий, дорогий гусям очерет мовчав тепер над гусаком відчужено і вороже, і темно говорила до когось вода. Перед гніздом з рибиною в зубах випірнула ондатра, ненажерливо подивилась на гусака, бо ондатра знала – гусак лишився з малим сам. Гусак засичав на ондатру: мовляв, мало тобі риби в заплаві, а ти ще й мого гусенятка хочеш? Лише підпливи – вб'ю!

Ондатра почула це і пірнула додому. Та не надовго. За хвилину ондатр з'явилося двоє і, малюючи вусами воду, вони стали наближатися до гусака. Гусак засичав з усіх сил, гусенятко забилося йому під живіт, під лапи, заплакало – запищало, а дощ прибував з ночі, гніздо підпливало, ставало легшим, ось-ось гніздо попливе за водою. З'явилась видра, ондатри – тікати, видра – за ними; повпірнали і ті, і та, і не стало їх більше чути.

Гусак обгорнув крилами гніздо з гусенятком і, відштовхуючись лапами об ворожу заплаву воду, вивів гніздо на струмінь ріки. На струмені вода була не така, як при очереті. При очереті вода комизиста, вредна; то якийсь корінь чи яма – і вода там вирує, сердиться, вічно щось їй не так; на струмені вона гінка і вільна, вона, ця струмінна вода, не питає, хто по ній пливе і до кого, летить вона вільно під осінньою ніччю, аж дно під цією водою дзвенить. І що їй до того, що гусак править по ній крилами своє гніздо з гусенятком посередині?

На струмені гусакові відлягло від серця, і він вів гніздо, не підштовхуючи його лапами: гніздо несло перед очима в бистру темінь, і гусенятко не могло надивитися на свого зграбного тата.

Г. Сковорода

Олениця і Кабан

Якось побачила Олениця домашнього Кабана.

- Моє шанування, пане Кабано, - чемно привіталася, - яка я рада, що вас...

- Чого ж, підла негіднице, така непоштива! - закричав, накупившись

Кабан. – Чого ти мене називаєш Кабаном? Хіба не знаєш, що мене піднесено до чину Барана? Я маю на підтвердження патент, де написано, що мій рід походить від шляхетних бобрів, а замість опанчі я ношу на людях здерту з вівці шкуру.

- О, дуже перепрошую, ваша світлосте, - сказала Олениця, - я не знала цього всього! Ми, прості, зважаємо не на вбрання чи слова, а на справи. А ви, прошу пана, як і раніше, рийте землю і ламаєте тини. Але дай вам, Боже, бути хоч і конем!

М. Стоян

Розмова кольорів

Часто, коли йде дощ, ти стоїш коло вікна, дивишся, прислухаєшся, і тобі починає здаватися, що у всіх речей є голос, що всі вони розмовляють. Навіть твої кольорові олівці.

- Чуєш, - каже червоний. – я – мак, я – вогонь, я – знамено!

Вслід за ним озивається жовтогарячий:

- Я - морква, я – апельсин, я – зоря.

Жовті теж не мовчать:

- Я – сонце, я – пшениця!

І зелений шелестить:

- Я – трава, я – сади, я – ліси!

- Я – дзвіночок, я – небо, я – море!

А фіолетовий шепоче:

- Я – слива, я – бузок в цвіту, я – фіалка!

Але змовкає дощ. І разом з ним змовкають кольорові олівці.

-Дивіться! Раптом вигукнув червоний. Райдуга – це я!

-І я, - додає жовтогарячий.

-І я, - сміється жовтий.

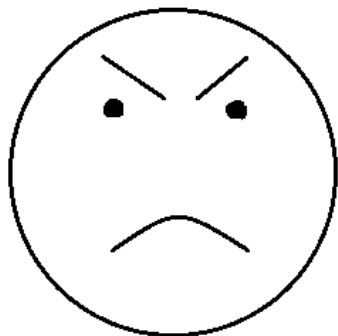
-І я, - веселиться синій.

-І я,- посміхається фіолетовий.

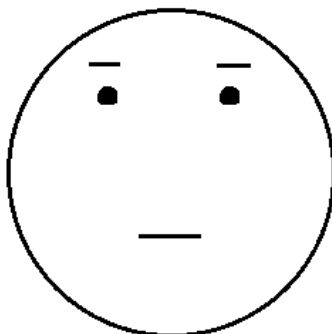
-І всі раді. У райдузі над горизонтом і знамена, і пшениця, і трава, і небо, і море, і фіалки.

У ній – все!

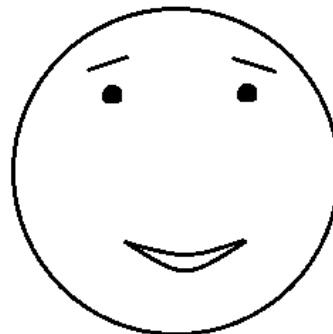
ДОДАТОК Д
ДІАГНОСТИЧНІ КАРТКИ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО
ВІДГУКУ ДОШКІЛЬНИКА НА ЗМІСТ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Негативний емоційний
емоційний
відгук на зміст художнього
твору
твору,

Нейтральний емоційний відгук
на зміст художнього твору

Позитивний
відгук на зміст
художнього
радість

ДОДАТОК Е
КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Дьоміна Анна Сергіївна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
  - самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
  - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
  - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
  - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

- не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
- відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
- запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
- не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
- не підроблювати документи;
- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
- не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

30.03.2021
(дата)

(підпис)

— Анна ДЬОМІНА
(ім'я, прізвище)